

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра практичної психології

**ОСОБЛИВОСТІ КАРТИНИ СВІТУ У ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ
ОСІБ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»

Софії ЗИБКІНОЇ

4 курс денної форми навчання
спеціальності 053 «Психологія»
ОПП «Психологія»

Науковий керівник

старший викладач кафедри
практичної психології

Наталія КАЛЬКА

Рецензент

доктор педагогічних наук, доцент

Галина ЛЯЛЮК

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«24» травня 2022 р., протокол № 15

завідувач кафедри практичної психології

кандидат психологічних наук

_____ **Галина ОДИНЦОВА**

Львів

2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КАРТИНА СВІТУ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА СИСТЕМА ПІЗНАННЯ ДІЙСНОСТІ ІНДИВІДОМ.....	5
1.1. Основні підходи до трактування поняття картина світу: філософський, психологічний та соціальний аспекти.....	5
1.2. Компоненти і складові суб'єктивної картини світу особистості.....	12
1.3. Особливості когнітивної карти та картина світу індивіда.....	14
Висновки до Розділу I.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КАРТИНИ СВІТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕСЕЛЕНИХ ОСІБ.....	22
2.1. Характеристика вибірки дослідження та психодіагностичних методик.....	22
2.2. Аналіз результатів описового та порівняльного аналізу.....	26
2.3. Опис результатів кореляційного аналізу.....	42
Висновки до Розділу II.....	47
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. Згідно реалій сьогодення, більшість процесів в суспільстві та світі залежать від поглядів і позицій конкретної особистості, яка володіє певними впливами, від її здатності відповідати своїм уявленням про себе та навколишню дійсність, інколи на противагу тиску зі сторони. Важливу роль відіграє не лише проактивна позиція людини, а й погляди та уявлення, що спрямовують її поведінку. Виходячи з суб'єктивної картини світу особистість вибудовує взаємини у зовнішньому світі. Від того, як будуть складатися у людини уявлення про себе та світ залежить її життєвий шлях, культивування цінностей в суспільстві та його майбутнє.

Тема актуальна та вивчалася дослідниками в рамках областей різноманітних наук, зокрема і психології. Для формування в сучасній культурі цілісного наукового світобачення необхідно дослідити загальну картину світу, що являє собою синтез знань людей про природу, соціальну реальність, а створення такої картини є завданням для усіх областей знань.

Картина світу є важливою частиною духовності людини та суспільства, одним з фундаментальних філософських понять, що пояснюють особливості людського існування та впорядковують усю систему її взаємин із суспільством і природним середовищем. Картина світу, будучи чіткою та зрозумілою моделлю, сукупністю базових припущень про реальність, дає змогу людині обирати орієнтири в житті, будувати плани на майбутнє і знаходити відповіді на свої духовні запити.

Об'єктом дослідження є картина світу особистості.

Предметом дослідження є особливості картини світу внутрішньо переміщених осіб.

Метою дослідження є на основі теоретико-емпіричного аналізу здійснити аналіз особливостей картини світу у осіб, що переміщені в межах України внаслідок подій 2013-2014 рр.

Завдання дослідження:

1. охарактеризувати основні підходи до трактування поняття «картина світу особистості»;
2. описати складові суб'єктивної картини світу індивіда;
3. з'ясувати взаємозв'язок картини світу та когнітивної карти особистості;
4. провести емпіричне дослідження для визначення складових та структурних компонентів картини світу у внутрішньопереміщених осіб.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення філософських вчень Г. Лейбніца, М.Хайдеггера, І. Хасана, Ж. Деріда та К. Ясперса. Основним акцентом у цих працях є розгляд картини світу як способу індивідуації предметного зовнішнього світу і створення на основі зовнішнього світу його внутрішньої моделі («світу для себе»). Психологічні концепції О. Леонтьєва, Ч. Отсгуда, Дж. Келлі, Дж. Брунера, Ж. Піаже, В. Моляко Б.Г. Ананьєва, Дж. Лакофа розглядають картину світу особистості у контексті образу світу, суб'єктивного семантичного простору, системи особистісних конструктів, суб'єктивної картини світу, праобразу світу, когнітивної схеми світу.

Методами та методиками дослідження є: метод теоретичного аналізу літератури з теми дослідження; використання методів емпіричного дослідження, зокрема, психодіагностик методик, а також методів кількісно-якісної обробки одержаних даних.

Теоретичне значення дослідження поглиблення знання та уявлення про психологічні аспекти розуміння картини світу особистості.

Практичне значення дослідження є вивченні структурних елементів картини світу і відповідно до знань про них побудова взаємодії з особами, що є внутрішньо переміщеними через події, що відбувалися в Україні у 2014 р.

Надійність і вірогідність досліджень забезпечувались використанням методів, що відповідали меті, завданням, гіпотезі дослідження, кількісним і якісним аналізом отриманих даних.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків, літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. КАРТИНА СВІТУ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА СИСТЕМА ПІЗНАННЯ ДІЙСНОСТІ ІНДИВІДОМ

1.1. Основні підходи до трактування поняття картина світу: філософський, психологічний та соціальний аспекти

Можливості людського пізнання безмежні, але в процесі набуття нових знань, попередні неминуче стають другорядними, оновлюються, з'являється місце для інновацій, що сприяє видозміні картини реальності на більш актуальну до даного періоду часу. Саме тому поняття «картина світу» розглядається в області різних наук, як багатовимірний феномен.

Відмінності при спробах трактування даного терміну в різних областях наукових знань будуть залежати від багатьох факторів – від країни, часу, конфесійної приналежності, нації, етносу. Також розбіжності спостерігатимуться у представників різних соціальних та професійних груп.

У найбільш загальному значенні під картиною світу можна розуміти систему інтуїтивних уявлень людини про існуючу дійсність.

Початок свого розвитку поняття картини світу бере з філософського та релігійного вчення. Пізніше, в рамках соціології, психології та педагогіки, було визначене його наукове розуміння та трактування.

Релігійна картина світу, виникла біля витоків зародження релігії, базувалася на уявленні про всесильного та всемогутнього Бога, наділеного безмежною владою, що створив все довкола. Така картина світу була заснована на вірі в Бога, не виходячи за її межі: всі закони Всесвіту та події людського життя через призму такого сприйняття світу позиціонуються, як воля Бога, а сенс життя – приймати цю волю.

Більш глибокою за значенням є філософська картина світу, яка базується на системі теоретичних поглядів, в основі яких лежить взаємозв'язок людини зі світом. Філософське бачення картини світу відрізняються в рамках її

різноманітних напрямків (ідеалістичного, матеріалістичного, раціоналістичного, космоцентричного, емпіричного, теоцентричного та інших).

У філософії картини світу класифікуються за різними критеріями. До прикладу, можна розрізнити картини світу за ступенем узагальнення (загальна, приватна, одинична) і засобами моделювання реальності (релігійна, міфологічна, наукова та інші).

Підсумовуючи провідні філософські концепції, О. Кускова зауважує, що філософія дає визначення терміну «картина світу» в загальному розумінні, як цілісний образ предмету досліджень в його основних системно-структурних характеристиках, сформований посередництвом фундаментальних понять в рамках первинних світоглядних установок певного історичного періоду [12]

У широкому розумінні (філософське трактування), картина світу представляє собою розгляд співвідношення людини та Всесвіту, піддається роздумам про світобудову в аспекті взаємин людини з навколишнім середовищем у різноманітних ракурсах: зі сторони онтології, пізнання, цінностей та діяльності. В цьому полягає відмінна риса філософських картин світу в порівнянні з іншими. Філософське розуміння відрізняється від релігійного науковістю і спрямованістю на теоретичні способи засвоєння навколишнього світу, яким властиві поняття, умовиводи.

Філософія осмислює нескінченність та складність організації світу, його неосяжність, намагається розширити розуміння світу більш глибинно, не просто через різноманіття явищ, що відбуваються, а в цілісній сукупності всієї його сутності і буття, не виключаючи людину. Індивідуальна свідомість кожної людини на шляху свого становлення має спиратися на наукову картину світу, як на структурний компонент наукового пізнання.

Вперше термін «картина світу» (як сукупність внутрішніх образів зовнішніх предметів, з яких логічним шляхом можна отримувати відомості відносно поведінки цих предметів) почав використовуватися в працях з фізики на межі 19–20 ст., що є закономірним, так як власне відкриття, пов'язані з природничими науками, що пояснюють природу і функціонування

навколишнього нас матеріального світу, можуть кардинально змінити картину світу людини, вказати на помилковість її попередніх світоглядних уявлень [37, С.88]

Формування наукової картини світу пройшло декілька етапів. Першою науковою картиною світу вважається класична, що склалась у 17-18 ст. і за своїм змістом заснована на уявленнях про абсолютний простір і час, в яких існує певна сукупність матеріальних тіл, що складаються з атомів, вічних по своїй суті. Вони здійснюють рухи в просторі (закони Ньютона). Цими законами керуються всі процеси, що протікають в світовому просторі, тому все, що відбувається має причину. Випадковість заперечується і вважається нерозпізнаною закономірністю. Всілякі дії людини розглядаються як вираження законів фізики, а розум, почуття та думки позиціонуються, як імпульси її нервової системи. Людське життя разом з природою підпорядковані незмінним законам фізики і власної мети не мають.

Друга стадія формування наукової картини світу принесла багато відкриттів: з'явилися перші уявлення про статевий розподіл, як двох сторін єдиної матерії. Виникло розуміння відносності категорій простору та часу, про їх взаємозв'язок з матеріальними об'єктами. Було зроблене відкриття, що атом не являє собою неділиму частку, відбулось розширення уявлень про його властивості та рух в просторі.

З'явилася наука кібернетика, а в її рамках відбулася переоцінка фундаментальної категорії «енергії», а згодом «інформації»: перехід речовин та енергії один в одного і трансформації в енергію (на сітківку ока падають промені світла – це енергія, яка сприяє створенню зорового образу – інформації).

В сучасній науці термін «картина світу» розглядається та вивчається соціологами, психологами, психоаналітиками, нейрофізіологами та іншими. Науковці та дослідники виділили декілька визначень даного терміну: система образів (уявлення про світ і людину в ньому); позиції людини, її переконання та уявлення, цінності, духовні складові; фундамент світосприйняття [32].

Разом із зростанням значення освіти для суспільства та реформ в освітній системі, в тому числі і вищій професійній, більше уваги почало приділятися педагогічній картині світу. Увага до проблеми формування педагогічної картини світу в студентів педагогічних вишів обумовлена якісно новими потребами суспільства до професійної підготовки, високого рівня знань в організації навчального процесу, необхідністю формування педагогічної картини світу, як невід'ємної умови фаховості майбутніх педагогів.

Найбільш загальним трактуванням педагогічної картини світу є поняття концептуальної картини світу під якою розуміється система інформації про об'єкти, актуально та потенційно представлені в діяльності індивіда [38, С.5]

Тлумачення поняття «картина світу» в широкому значенні являє собою цілісну систему знань і уявлень про світ, які виконують функцію орієнтира дій людини. Така система може складатися з різних галузей – побутових, наукових знань, інтуїтивного досвіду людини і ділитися на підсистеми, кожна з яких соціально значима для індивіда.

Педагогічна картина світу передбачає формування основ професійного світобачення, ціннісних та професійних орієнтацій, професійної мотивації і цілісного відношення до професійних традицій, звичаїв, вмінь, навиків відповідати професійним нормам та взірцям поведінки, педагогічної культури і такту.

В розумінні психологічної сутності феномену картини світу виділяють декілька напрямків.

Картина світу, як психологічна реальність. Термін «образ світу» вперше запропоновано в 1975 р. О. Леонтьєвим, що використовував його у своїх працях, говорячи про особливості процесу сприйняття. Вчений наголошував на тому, що картина світу виникає закономірно, як результат роботи органів чуття. Згідно його уявлень, образ світу, створений на основі певної дійсності та їй належить, є амодальним і незалежним від модальності, в якій цей світ представлено. Таким чином, О. Леонтьєв визначив такі особливості образу світу, як його амодальність, інтегрованість та узагальненість. В основі

суб'єктивного образу світу лежить весь життєвий та соціокультурний досвід людини. Образ світу постійно доповнюється та змінюється новою інформацією, що надходить посередництвом чуттєвих образів, внаслідок чого образ світу є динамічним [15]/

Проблема образу світу отримала свій розвиток в працях О. Артемьєвої, С. Смірнова, В. Петухова. О. Артемьєва зазначала, що створення змістовної моделі суб'єктивного світу є однією з актуальних і важливих проблем психологічної науки [4].

В. Петухов, продовжуючи ідеї О. Леонтьєва, говорить про відмінності світу образів та образу світу та вводить власне поняття – «уявлення світу», яке повинно бути, є та може існувати в якості предмету науки, будучи доступним об'єктивному дослідженню. Науковець зазначає, що уявлення світу відображає той конкретний історичний фон, в рамках якого індивід здійснює свою психічну активність. Людині, як носію свідомості, притаманне уявлення про світ.

С. Смірнов стверджує, що образ світу, виступає постійним фоном, який не зникає, а переважає будь-яке чуттєве враження, на основі якого, останнє, лише і може набути статусу складової чуттєвого образу зовнішнього об'єкту [30].

На думку В. Петухова, існує відчуття світу, як емоційної форми психічного відображення, розумове уявлення і картина світу, як соціальне сприйняття. При цьому уявлення світу пов'язане з практичною включеністю людини в світ, з суспільними умовами її життя, а також разом з її життєвою історією. Вчені запропонували розрізнити ядерну та поверхневу структуру образу світу. Ядерна структура уявлень про світ складається з чуттєвих переживань, що не мають предметної визначеності [25].

Таким чином, картина світу виступає особливою психологічною реальністю, що утворюється при взаємодії людини зі світом – внутрішнім та зовнішнім. При цьому, на думку С. Смірнова, не світ образів, образ світу спрямовує і регулює людську діяльність [25;29;30]

Образ світу, як когнітивна карта. Розгляд образу світу, як відображення особистого досвіду суб'єкта, відбувається в рамках когнітивного підходу, у зв'язку з проблемою сприйняття, збереження та опрацювання інформації в людській свідомості. Представники даного напрямку Е. Толмен та У. Найссер говорять про розвиток схем світу в людини. Картина світу розуміється як певна сукупність образів окремих предметів, що приводить до виникнення у цій сукупності нових якостей, відсутніх у її складових частинах. Тобто людина структурує об'єкти сприйняття за допомогою когнітивних карт. Вперше термін «когнітивна карта» запропонував Е. Толмен, що виділяє його як активну схему орієнтування. У. Найссер зауважає, що когнітивні карти можуть виражатися як образи, які не є картинками в голові, а становлять плани збору інформації з потенційно доступного середовища. Також представники даного напрямку зазначають, що когнітивні схеми існують і відносно соціальної поведінки, так як будь-яка наша дія враховує передбачення майбутньої ситуації [21].

Образ світу, як система значень. Термін «образ світу» вперше запропонований О. Леонтьєвим, що визначав його складним багатоструктурним утворенням, яке володіє системою значень і полем сенсу. Багатовимірний образ світу будується в свідомості людини в якості образу реальності. Відповідно до поглядів вченого, в образі світу можна виокремити три шари: чуттєві образи, значення та особистісний сенс. Чуттєві образи, складові першого шару свідомості, складають «фактуру образу світу» – завжди модальні та конкретні [14].

Значення, носіями яких виступають знакові системи, знаходять своє вираження в предметах культури, нормах поведінки, ритуалах, традиціях і мові. Таким чином, в значеннях, відображаються суспільно сформовані способи поведінки, дії в світі та зі світом. Особисті сенси виражають той суб'єктивний зміст, який індивід вкладає в події, поняття, індивідуальне значення, що відображає особисте ставлення людини до світу. Тим самим людина, в особистому сенсі, фіксує власне відношення до предметів чи явищ, виражаючи його у вигляді певних емоцій. Варто зауважити, що система сенсів – рухома та

мінлива, постійно розвивається, змінюється під впливом життєвих факторів. У такий спосіб, кожна картина має свій змістовий центр, оточений компонентами, що складають цілісність образу світу.

Картина світу як інтегральна характеристика життєдіяльності людини. Багато дослідників, під картиною світу, розуміють більш широке поняття, яке полягає в її представленні на усіх рівнях психічного життя людини. Суб'єктивне уявлення світу, на думку О. Артемьєвої, є інтегральним утворенням, що містить сліди психічного життя особи, звідси, образ світу – інтегрує сліди активності суб'єкта з об'єктивною дійсністю. С. Рубінштейн висунув ідею суб'єктності, відповідно якої людина розглядається як суб'єкт життя, у своєму власному існуванні та відношенні до світу, інших людей. Вчений підкреслює цілісність людини та світу. Життєвий шлях виступає певним цілим, що включає певні етапи, кожний з яких може стати значимим, поворотним для долі людини, внаслідок її активності. Таким чином, людина завдяки своїй суб'єктності, може радикально змінити свій життєвий шлях.

Важливою є характеристика суб'єктності, В. Панферов зазначає, що суб'єктивна активність людини проявляється у випадковості її дій, вчинків, поведінки, діяльності, а також в суб'єктивності психічних образів і особистого відношення до світу речей, людей, до себе [23].

У взаєминах зі світом людина виступає його частиною, а також суб'єктом його видозмін. Б. Ананьєв вбачає проблематику життєвого шляху в тому, що розвиток особистості варто розглядати в процесі життєдіяльності людини, в процесі різноманітних подій та відповідного життєвого вибору. Події виступають в якості основної одиниці людського життя, відповідно до яких відбуваються зміни в напрямку розвитку всієї особистості, перебудова образу світу, його змістового наповнення. Життєвий вибір виступає переломним моментом, що вбудовує людину в певний соціальний контекст і сприяє виникненню нових форм людських активностей та соціальної відповідальності. Особистість, виявляючи ініціативу та відповідальність, організує свій життєвий шлях, використовуючи певний індивідуальний спосіб структурування власного

життя, побудови суб'єктивної картини світу. Для відображення суб'єктивної сторони суб'єктного потенціалу людини О. Коржова пропонує використовувати поняття «внутрішня картина життєдіяльності» в якості дослідження відношення людини до власного буття на різних рівнях. Дослідниця вважає, що при взаємодії людини з життєвою ситуацією відбувається її суб'єктивне опрацювання, що спричинює зміни не лише суб'єкту в даному моменті, а усього цілісного образу його буття [10].

Формування образу буття відбувається на всіх рівнях психічної організації людини: відчуття, сприйняття, уявлення, емоційного переживання та відношення, охоплюючи усі рівні людської життєдіяльності – соматичний, особистий, соціальний. Таким чином, формування та зміна образу світу відбувається при взаємодії людини з навколишнім світом, в процесі пізнання людиною об'єктивної реальності, усвідомлення критичних, важливих подій власного життя.

Отже, поняття картини світу досить широко та різнобічно розглядається в контексті різних наук. Вперше виникло в рамках філософського трактування і отримало широке поширення в різних областях досліджень, в тому числі, психологічної науки.

1.2. Компоненти і складові суб'єктивної картини світу особистості

Суб'єктивна картина життєвого шляху являє собою багаторівневий образ, що розгортається в часовому плані, репрезентуючи уявлення особистості про себе і власний світ у складних взаємозв'язках минулого, теперішнього та майбутнього. Вона демонструє діахронний план картини світу людини, який відображає динаміку змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

В процесі набуття життєвого досвіду, в особистості відбувається конструювання суб'єктивної картини життєвого шляху. Як стійке утворення, вона визначає сприйняття людиною теперішнього часу, життєвої стратегії, цілей та планів на майбутнє. З часом, в процесі взаємодії з зовнішнім

середовищем, отримання нового досвіду, переконструювання системи домінуючих особистісних значень, бачення світу може змінюватися.

Основною структурною одиницею суб'єктивної картини життєвого шляху виступає образ життєвої події, який являє собою репрезентацію в індивідуальній свідомості минулих (спогади) або майбутніх (передбачення, конструювання) епізодів. Подія виступає завершеним фрагментом («фреймом»), що має семантичну і змістову структуру. Завершення, цілісність події передбачає наявність зовнішніх (тимчасових) та внутрішніх (змістових) меж, що відокремлюють її від «латентної» фази життєвого шляху, попередньої чи наступної події. Істотною характеристикою події є здатність до змін у внутрішньому або зовнішньому планах. Зміни стосуються системи провідних значень чи впливу на подальший хід життєвого шляху. Саме ця характеристика визначає проблемний характер і значимість події для суб'єкта.

Образ життєвої події включає в себе ієрархічну структуру змістових утворень: *ситуативний (конкретний) зміст* – оцінка, відношення до певного явища, людини, факту; *змістова категорія* – певний клас об'єктів, сформований за принципом їх особистісної значимості, певного місця та ролі в життєвому світі суб'єкта, емоційного відгуку; *змістовий конструкт* – «координатна вісь» суб'єктивної моделі події відображає диференційовані індивідуальні параметри сприйняття, оцінки та інтерпретації події в цілому, категорій та окремих її елементів, своєрідність їх змін; *змістовий концепт* – цінність події або системи подій, що організуються в єдину цілісну суб'єктивну картину життєвого шляху особистості.

Метаконцепти (основний життєвий сенс, змістові характеристики всієї суб'єктивної картини життєвого шляху), найвища ланка в змістовій ієрархії різного рівня узагальнення, прямо співвідносяться з домінуючим життєвим сенсом, концепцією та метою життя.

Події різних вікових періодів організуються в єдину систему, простежується послідовна трансформація ключової тематики у кожному періоді – дитинстві, підлітковому віці, юності, зрілості, старості, що відповідає

притаманному для даного етапу світобаченню. Кожному віковому періоду відповідають певні теми, які можна співвідносити з психологічною проблематикою характерною для особистісного зростання (події дитинства – теми «дім», «близькі родичі»; підліткового віку – «школа», «спілкування», «дозвілля»; юності – «нові враження», «навчальна та професійна діяльність», «особисті стосунки»; зрілості – «сім'я» та «кар'єра»; старості – «дім», «сімейне щастя»).

Таким чином, змістові утворення – метаконцепти (основні життєві сенси), концепти життєвих подій (особистісні сенси значимих доленосних подій на основних етапах життєвого шляху), змістові категорії цих подій, ситуативні сенси створюють ієрархічну структуру, що глибоко вкорінена в різноманітних інстанціях, рівнях, зрізах, психічних утвореннях особистості, її окремих характеристиках та поведінці: переконаннях, цінностях, основних ставленнях, почуттях, улюблених темах для міркувань, життєвих цілях, мотивах та потребах, індивідуальному лексиконі. Когнітивні детермінанти насичені ціннісними та емоційними компонентами, створюють усвідомлену модель особистості та її спрямованість.

Отже, метаконцепт – основний життєвий сенс, який людина формує, виходячи з світоглядних, духовних, професійних установок, стає системоутворюючим фактором формування особистості, модифікуючи структуру людських особливостей та відносин. В цілому особистість виступає, як гнучка психічна конструкція, яка оптимально налаштовується для виконання основних життєвих сенсів та цілей, сформованих сенсів, кожному з яких відповідає власна особистісна модель.

1.3. Особливості когнітивної карти та картина світу індивіда

Мисленнєва діяльність являє собою динамічну структуру з наявністю особливого взаємозв'язку між об'єктом та предметом, що дає змогу розглядати мислення в якості відкритої системи, яка піддається впливу не лише представленого процесу і особистісних людських якостей, а й психологічної

ситуації, в якій вона діє, суб'єктивного відображення дійсності. Носіями такого взаємозв'язку можуть виступати такі феномени психічного життя, як образ світу і когнітивна карта.

У вітчизняній психології, описуючи мислення, часто використовують поняття «образ світу», під яким О. Леонт'єв розумів побудову багатовимірної картини реальності. Науковець вважав дослідження даної проблематики основним завданням психологічної науки. На його думку, будь-який зовнішній вплив викликає зміну образу світу в цілому, а не лише тієї частини, яка безпосередньо піддавалась цьому впливу. Таким чином, мислення – це один з рівней діяльності у взаємодії людини зі світом, а сам мислительний процес, виходячи з концепції, є включенням цього впливу в образ світу при вирішенні мислительних задач [15].

Визначення терміну «образ світу», в більш широкому значенні, запропонували вчені С. Смірнов, В. Петухов, Б. Величковський. Образ світу, в їхньому розумінні, є багаторівневою системою уявлень людини про себе, інших людей, світ, власну діяльність, яка виникає та еволюціонує як цілісне інтегральне утворення пізнавальної сфери людини, не ототожнена з нею самою.

Образ світу, за типом побудови, можна розділити на поверхневі та ядерні шари. Ідея стратифікації належить С. Смірнову, а також отримала свій розвиток в роботах інших вчених.

Ядерні структури образу світу включають в себе відображення діяльності людини і властивості предметів, що відкриваються в її процесі, тобто надчутливих якостей предметів та сутнісних характеристик; ядерний шар – уявлення світу. Поверхневі шари – це чуттєво оформлена картина зовнішньої реальності; уявлення про світ. В такому сенсі ядерні структури можна визначити, як основу існування людини в якості свідомої істоти, яка відтворює реальні зв'язки із зовнішнім світом у вигляді психічних образів і не залежить від рефлексії з приводу їх існування. Поверхневі структури пов'язані з пізнанням світу через побудову певних уявлень про нього [25;29;30].

О. Артемьєва продовжила розробку структурних компонентів образу світу та виділила три шари: *перший* – перцептивний світ, у якому модально представлені образи предметів, що складають поверхневі елементи образу світу; *другий* – шар аномодальних структур, яким відповідають ядерні глибинні структури; *третій* – проміжний шар, перехідний між поверхневими та ядерними шарами. Завдяки появі ще одного компоненту, О. Артемьєва, вибудовує відповідність образу світу на мікрорівні, мислительного процесу на макрорівні, де перехідному шару образу світу відповідає сам образ світу, як перехідна ланка між об'єктом та суб'єктом мислення [3].

Ще одна спроба розв'язання питання дихотомії «суб'єкт-об'єкт» належить В. Клочко, який пішов принципово іншим шляхом від традиційного розуміння образу світу. Згідно даної теорії, людина розуміється, як психологічна система, в якій можна виділити наступні компоненти:

1. Суб'єктивна компонента (образ світу, що складає для людини її реальність).
2. Діяльна компонента (образ життя людини і її реальності).
3. Дійсність (багатовимірний світ людини, онтологічна основа її життя, що визначає сам образ життя і визначений нею).

Таким чином, В. Клочко продемонстрував цілий шар психологічної реальності, який існує між суб'єктом та об'єктом мислення, між світом і людиною. В цій психологічній крім безпосередньо образу світу, його органічною частиною виступає також психологічна ситуація [8].

Передумовою для розвитку таких уявлень стала праця О. Краснорядцевої, спрямована на виявлення особливостей формування образу світу в умовах реальних процесів пізнання. Ціннісно-сміслова структура, на думку вченої, становить особливу характеристику (тут і зараз) сектору дійсності, є продуктом діяльності в кожен момент часу, визначальним фактором подальшого руху процесу діяльності, а об'єктивна предметна структура, що виступає носієм ціннісно-сміислової структури і є визначенням поняття «психологічна ситуація» [11].

Образ світу як складова єдиної психологічної системи, на відміну від ціннісно-сміслової структури (активна, «напружена» частина образу світу та дійсності, що переживається усвідомлено), є більш стабільним та цілісним утворенням.

Перераховані особливості образу світу, що розглядаються в рамках різних підходів, свідчать про його функціональну роль проміжної ланки в мислительній діяльності, будучи при цьому фундаментальною умовою розвитку і реалізації всіх пізнавальних процесів.

В зарубіжній психології для опису мислительної діяльності використовується ціла група феноменів, об'єднаних в поняття «когнітивна карта», що має багато спільного в трактуванні з терміном «образ світу».

Вперше дане поняття застосував Е. Толмен в 1948 р. В ході експерименту з пацюками, який мав на меті дослідити мислительну активність тварин при вирішенні просторових завдань, вчений звернув увагу, що пацюк пройшовши лабіринт вперше, надалі буде безпомилково знаходити вихід, навіть якщо йде до цілі іншим шляхом. Психолог дійшов до висновку, що на рівні психологічного відображення тварина склала приблизну схему простору, яка допомагає їй орієнтуватися [34].

Принцип даного експерименту було закладено в основу дослідження людського мислення (Р. Даунзам, Д. Стей) на визначення особливостей вирішення просторових завдань людиною при орієнтуванні в знайомому середовищі. У даному досліді було використано термін «психологічна карта» (тотожне поняттю «когнітивна карта»), що визначається, як структурне та впорядковане уявлення про реальність, роблячи її більш конкретною, але не зводить до модельних стимулів [27].

Виходячи з уявлень науковців, психологічна карта особистості, як система, має чітко визначену структуру. Її початковим елементом виступає «вмістилище», своєрідна схема тіла, його когнітивна карта, що виконує функцію включення та виключення до свого складу певних об'єктів. Термін належить М. Джонсону, розвинене С. Мільграмом, який досліджував його в

рамках концепції психологічної карти. М. Джонсон, для підтвердження власної теорії, використовує просту метафору: «Поле зору розуміється, як вмістилище, наприклад, речі входять в поле зору і виходять з нього». На думку вчених, схема вмістилища внутрішньо значима в силу наявності у людини досвіду взаємодії з власним тілом.

Вмістилищем можна вважати (С. Мільграм), когнітивну карту меншого розміру в карті більшого розміру, представленою великими та надзвичайно великими об'єктами типу міст чи країн. Ієрархія когнітивної карти відображається через категорії [18].

Е. Рош, К. Мервіс та їх колеги виділили три ієрархічних рівні в моделі побудови когнітивної (психологічної) карти: *базовий* – члени категорій когнітивної карти сприймаються за спільними загальними рисами, цей рівень є найважливішим, адже на його основі відбувається структуризація знань, засвоєних людиною в процесі мислительної діяльності; *нижній рівень (від базового)* – де категорії базового рівня конкретизуються до своїх прототипів та *вищий рівень (від базового)* – де категорії базового рівня абстрагуються до загальних понять [28].

Ще одне визначення психологічної карти дає С. Фоконьє, вважаючи її елементом мислительної діяльності, частиною більш загального феномену під назвою «ментальний простір». Психологічна карта – це суб'єктивне представлення дійсності, що оточує людину; образ того, як особа, запам'ятовує оточуючий її предметний світ. В подальшому події та явища навколишнього світу посередництвом механізмів сприйняття перетворюються в суб'єктивні образи (зорові, слухові, кінестетичні та інші), формують єдину картину навколишньої дійсності, стаючи тим самим ментальним простором суб'єкта.

Отже, теорія психологічних карт С. Фоконьє складається з ментального простору і психологічних карт, що його структурують. Ментальний простір являє собою середовище концептуалізації та мислення, виходячи з чого, будь-якому конкретному стану справ (на стадії становлення) відповідає ментальний

простір. Вчений припустив, що в мислительних процесах заснованих на ментальних просторах, використовуються наступні стратегії:

1. Усунення протиріч наявних в ментальному просторі.
2. Максимально можливе збільшення загальних базових передумов для суміжних просторів.
3. Переведення елементів, які перебувають в центрі уваги даного простору, на задній план в майбутніх просторах.

В теорії психологічних карт С. Фоконье ментальні простори замінюють собою ситуації та можливі варіанти їх розвитку, тобто варіанти, які потенційно можливі або реально реалізуються суб'єктами за допомогою наведених стратегій [35].

Узагальнюючи все вищезначене можна припустити, що основні положення, характерні для теорій, що використовують поняття «когнітивна карта» («психологічна карта») та «образ світу» схожі між собою і можуть бути об'єднані в рамках єдиної психологічної теорії. Дані терміни є продуктами взаємодії людини зі світом (обумовлюючи особливості таких взаємин) та існують на межі між суб'єктивним і об'єктивним в мислительній діяльності, при цьому не належать до жодного з них. В цьому сенсі вони утворюють єдине ціле, у якому образ світу є більш загальним елементом, що описує структуру, каркас мислення, а когнітивна карта – частиною, яка дозволяє більш повно уявити змістову сторону цієї структури.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Картина світу виступала предметом дослідження багатьох наук, що мали інтерес до вивчення людини. Різноманітні підходи до розуміння картини світу розкривають її залежність від різних внутрішніх та зовнішніх змінних. Важливо зауважити термінологічну невизначеність феномену картини світу внаслідок того, що різні автори використовують відмінні поняття для трактування даної категорії. Проте, майже всі дослідники зауважували наявність в картині світу декількох рівнів – найбільш глибинний, представлено у вигляді ціннісно-змістових конструктів, основних категорій та понять, формальний рівень – визначає правила з'єднання змістових конструктів, та операційний рівень – формування правил людської поведінки у відповідності з сенсами та формальними обмеженнями. Також у кожній картині світу існує ряд стабільних компонентів таких як, уявлення про простір і час – невід'ємні атрибути нашого життя, образ самого себе, образ майбутнього.

Проблема картини світу в психологічній науці розглядається в контексті когнітивних процесів, системи значень і поля сенсу, в якості інтегральної характеристики людського життя, у контексті життєвого шляху особистості у взаємодії зі світом. В більшості теорій картина світу розуміється, як цілісна система суб'єктивних уявлень людини про світ.

Картина світу – відображає модель реальної дійсності, що склалася на певному етапі людського розвитку, впорядкована система предметних значень та відмінних понять, які моделюють справжній, що об'єктивно існує та оточує людей світ, розкриваючи способи його функціонування та змін на основі першопочаткових світоглядних принципів. Інтегруючи знання та досвід картина світу виступає феноменологічним світом, як приблизно вдала модель реального світу, хоч є його спрощеною схематизацією дійсності, разом з тим виявляючи сутнісні сторони цієї реальності.

Очевидно, що картина світу людини, не зводиться суто до мінливих наукових гіпотез. У ній є стабільні компоненти, пов'язані з релігійними,

моральними, естетичними, етнічними основами людського життя. Велика кількість таких компонентів не конструюється вченими в процесі пізнання світу: вони сформульовані тисячоліттями суспільної практики і дані людині у культурі, як базові, очевидні знання.

Таким чином, картина світу являє собою суб'єктивну реальність, що пов'язана з об'єктивним буттям людини.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КАРТИНИ СВІТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕСЕЛЕНИХ ОСІБ

2.1. Характеристика вибірки дослідження та психодіагностичних методик

У дослідженні взяли участь 65 осіб, котрі є вимушено переселеними особами, котрі проживають у місті Львові. Серед них 30 осіб чоловіки та 35 осіб – жінки. Ці особи є вимушено переселеними у 2014-2015 роках з Донецької та Луганської області. Вік досліджуваних від 25 до 50 років.

Практичне дослідження особливостей картини світу внутрішньо переселених осіб проводилось у декілька етапів:

- 1) підготовчий – це визначення вибірки дослідження і підбір психодіагностичних методик й методологічного інструментарію;
- 2) емпіричне дослідження;
- 3) обробка отриманих емпіричних даних;
- 4) інтерпретація отриманих емпіричних даних.

У дослідженні ми використали наступні методики:

- методика дослідження особистісної зрілості О.Штепи;
- методика діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С.Бубнова;
- тест на визначення сенсожиттєвих орієнтацій особистості Д.Леонтева.

1. Методика дослідження особистісної зрілості О.Штепи. Дана методика дає можливість визначити 10 рис самооцінки, котрі є критеріями особистісного зростання. Дана методика визначає 10 рис:

- відповідальність;
- децентрація;
- глибинність переживань;
- життєва філософія;
- толерантність;
- автономність;
- контактність;

- самоприйняття;
- креативність;
- синергічність.

Методика має 85 тверджень (форма А) та 85 тверджень (форма Б). Час проведення орієнтовно 25-30 хвилин. Вік кореспондентів від 15 років. Отримані результати перетворюються у стени від 1 до 10. Автором цієї методики є О.Штепа. На кожне твердження потрібно дати відповідь «так» або «ні».

За кожну відповідь, котра співпадає нараховано 1 бал, бали сумуються окремо за кожним фактором. Бали, які ми отримали переводяться у стени. Рівень особистісної зрілості визначається:

22 бали – високий рівень – це риси відповідальність, життєва філософія, креативність, автономність – 8-10 стенив, інші риси – на середньому рівні, обов’язкові риси – це життєва філософія і автономність, які проявляються на середньому рівні, а це 4-7 стенив. Інші риси, які проявляються на середньому рівні – це риси, які характеризуються низьким рівнем прояву, а це від 1 до 3 стенив, а саме критичний рівень – це життєва філософія і автономність, які проявляються на низькому рівні, а решта рис - на середньому рівні, а це ймовірно, що є риси, котрі проявляються на низькому рівні прояву – від 1 до 3 стенив.

Шкали:

- Відповідальність;
- Децентралізація;
- Глибинність переживань;
- Життєва філософія;
- Толерантність;
- Автономність;
- Контактність;
- Самоприйняття;
- Креативність;

- Синергічність.

2. Методика діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С.Бубнова. Дана методика вивчає реалізацію ціннісних орієнтацій особистості у реальних умовах життєдіяльності. Особливість методики полягає у вивченні реалізації ціннісних орієнтацій особистості в існуючих умовах життєдіяльності.

Ця методика включає 66 закритих запитань, які спрямовані на вивчення реалізації ціннісних орієнтацій особистості у реальних умовах життєдіяльності. Кожна орієнтація проявляє свою ступінь за допомогою ключа, який є у бланку з відповідями. Відповідно до цього рахуємо кількість відповідей «так» у всіх 11-ти стовпцях цінностей. На основі отриманих індивідуальних результатів ми будуємо графічний профіль, який показує прояв кожної цінності. По вертикалі фіксується кількісна вираженість цінностей, а по горизонталі – фіксуємо види цінностей.

Цінності:

- Приємне проведення часу та відпочинку;
- Високий рівень матеріального добробуту;
- Пошук прекрасного і насолода ним;
- Допомога та милосердя до людей;
- Любов;
- Пізнання нового у людях, природі, світі;
- Високий рівень соціального статусу і управління людьми;
- Пізнання і повага людей і вплив на оточення;
- Соціальна активність для досягнення позитивних змін у середовищі;
- Комунікація;
- Здоров'я.

На запитання потрібно відповідати «так» або «ні».

3. Тест на визначеність сенсожиттєвих орієнтацій особистості Д.Леонтьєва. Цей тест дає можливість проаналізувати рівень осмислення свого життя, його

продуктивність, усвідомлення свого життя, наскільки воно продуктивне, усвідомленість своїх цілей, часову перспективу та особливості самореалізації.

Дана методика є адаптованим варіантом тесту «Ціль в житті» і дає характеристику досліджуваного за п'ятьма основними субшкалами:

1) мета у житті – це наявність чи відсутність в житті особи цілей на майбутнє, які є сенсом у житті, сприяють спрямованості, перспективі. Низькі бали за даною шкалою притаманні людині, котра живе сьогоднішнім і вчорашнім днем.

Високі бали – свідчать про цілеспрямованість особистості, а також про те, що її плани не мають реальної основи у сьогоденні і не підкріплені особистісною відповідальністю за їх реалізацію;

2) процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя. Суть цієї шкали свідчать про те, що особа сприймає процес власного існування як цікавий, емоційно насичений і наповнений суттю.

Низькі результати означають незадоволення своїм теперішнім життям, хоч при цьому досліджуваний може надавати повноцінну суть спогадам про минуле чи орієнтацію на майбутнє.

Високі показники при низьких показниках за іншими показниками, властиві гедоністу, котрий живе теперішнім днем;

3) результативність життя чи задоволення від самореалізації. Суть результатів за цією шкалою описує самооцінку прожитого відрізка життя, відчуття продуктивності та сенсовності.

Високі показники властиві особистості, котра завершує своє життя, у якої вже все минуло, хоч минула спроможне надавати змісту життю. Низькі результати описують незадоволення прожитої частини життя;

4) локус-контроль – «Я-господар власного життя».

Високі результати свідчать про уявлення особи про себе, як про сильну особистість, якій властива свобода вибору, для того, щоб влаштувати своє життя залежно до своїх цілей і уявлень про його зміст. Низькі результати передбачають зневіру у власні сили, здатність контролювати події свого життя;

5) локус-контроль життя чи керованість ним.

Високі результати свідчать про переконаність особистості у тому, що вона здатна контролювати власне життя, приймати самостійно рішення і втілювати їх у реальне життя. Низькі результати свідчать про фатальність, переконаність у тому, що життя особи не піддається свідомому контролю, що свобода вибору є ілюзорною і нема сенсу щось планувати наперед у майбутньому.

2.2. Аналіз результатів описового та порівняльного аналізу

Провівши емпіричне дослідження, за методикою дослідження особистісної зрілості О.Штепи ми отримали наступні результати. Отже, серед всіх вимушено переселених осіб з високими результатами переважають особи за такими шкалами:

1. Відповідальність:

- з високими результатами – 45% досліджуваних;
- з середніми – 35% досліджуваних;
- з низькими – 20% досліджуваних осіб.

2. Децентрація:

- з високим рівнем – 25% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 55% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 20% досліджуваних переселенців.

3. Глибинність переживань:

- з високим рівнем – 15% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 55% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 30% досліджуваних переселенців.

4. Життєва філософія:

- з високим рівнем – 10% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 25% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 65% досліджуваних переселенців.

5. Толерантність:

- з високим рівнем – 30% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 45% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 25% досліджуваних переселенців.

6. Автономність:

- з високим рівнем – 40% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 55% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 5% досліджуваних переселенців.

7. Контактність:

- з високим рівнем – 15% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 55% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 30% досліджуваних переселенців.

8. Самоприйняття:

- з високим рівнем – 35% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 45% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 20% досліджуваних осіб.

9. Креативність:

- з високим рівнем – 15% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 55% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 30% досліджуваних переселенців.

10. Синергічність:

- з високим рівнем – 10% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 55% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 35% досліджуваних осіб (рис.1).

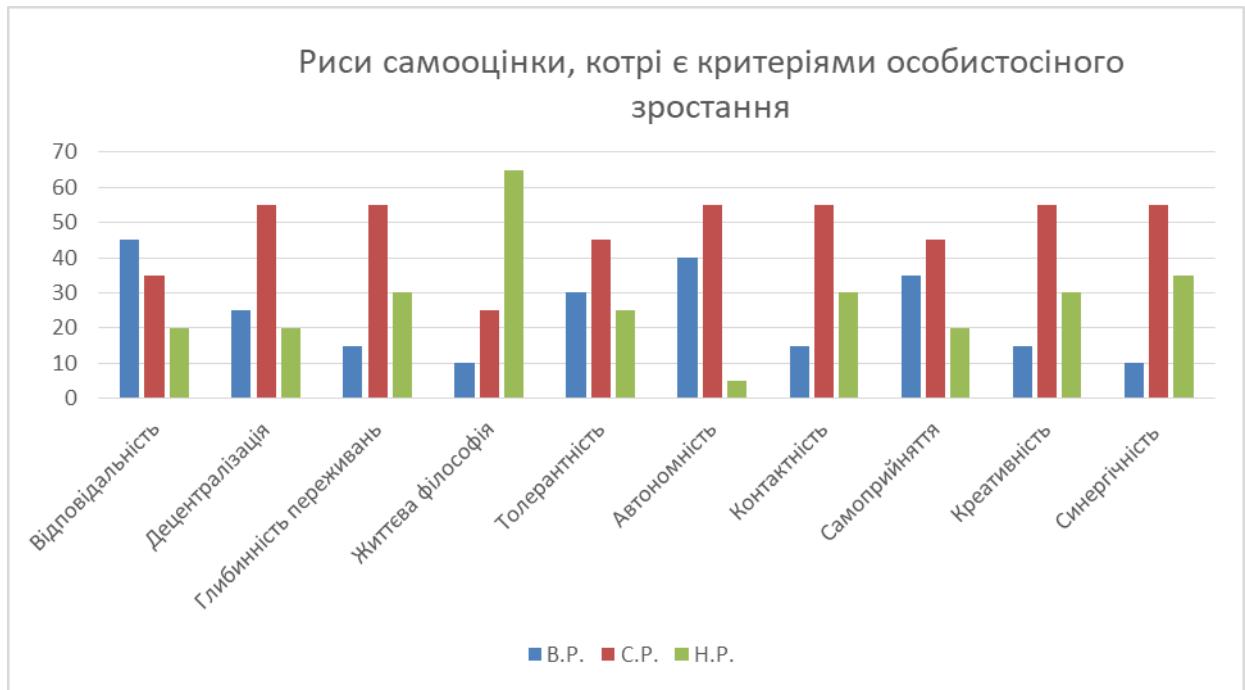

Рис.1. Співвідношення рівнів рис самооцінки, котрі є критеріями особистісного зростання

Отже, серед загальної кількості досліджуваних вимушено переселених осіб переважають ті, які мають високі показники за шкалою «відповідальність» - 45%. Це свідчить про те, що ці особи готові взяти на себе відповідальність за своє життя, дії і вчинки. Вони намагаються до всіх своїх справ і обов'язків підходити уважно, обдуманно, завершувати свої розпочаті справи до завершення. Ці особи проявляють сміливість у в тому, щоб взяти на себе відповідальність, щоб нести відповідальність за себе, своє життя та здоров'я, а також оточуючих їх осіб. Вони проявляють готовність нести відповідальність за свої вчинки, за те, що зробили чи не зробили. Відповідальність – це усвідомлення того, що все що відбувається у житті людини залежить від неї самої, а не від зовнішніх чинників.

Високий відсоток серед досліджуваних осіб є з низьким рівнем за шкалою «життєва філософія» - 65%. Під життєвою філософією варто розуміти певне власне сприйняття, а також сприйняття світу і оточуючих осіб. Крім того, це система переконань, що є правильним, а що ні, а також як правильно відноситись до певних речей і до чого прагнути. Варто зазначити, що життєва філософія може бути позитивна і негативна, оптимістична і песимістична,

орієнтована на себе або на оточення, спрямована на розвиток або на формування для психологічного захисту. Низькі результати свідчать про те, що внутрішньо переселені особи мають негативну і песимістичну життєву філософію, орієнтовану на оточення і будують свою життєву філософію для психологічного захисту, щоб захистити себе від можливих невдач.

Якщо порівнювати чоловіків і жінок, то серед жінок ми отримали наступні результати:

1. Відповідальність:

- з високими результатами – 54% досліджуваних;
- з середніми – 40% досліджуваних;
- з низькими – 6% досліджуваних осіб.

2. Децентрація:

- з високим рівнем – 27% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 50% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 23% досліджуваних переселенців.

3. Глибинність переживань:

- з високим рівнем – 30% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 55% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 15% досліджуваних переселенців.

4. Життєва філософія:

- з високим рівнем – 25% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 30% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 45% досліджуваних переселенців.

5. Толерантність:

- з високим рівнем – 15% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 55% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 30% досліджуваних переселенців.

6. Автономність:

- з високим рівнем – 44 досліджуваних;
- з середнім рівнем – 26% досліджуваних;

- з низьким рівнем – 30% досліджуваних переселенців.

7. Контактність:

- з високим рівнем – 25% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 45% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 30% досліджуваних переселенців.

8. Самоприйняття:

- з високим рівнем – 40% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 45% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 15% досліджуваних осіб.

9. Креативність:

- з високим рівнем – 35% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 45% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 20% досліджуваних переселенців.

10. Синергічність:

- з високим рівнем – 25% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 40% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 35% досліджуваних осіб (рис.2).

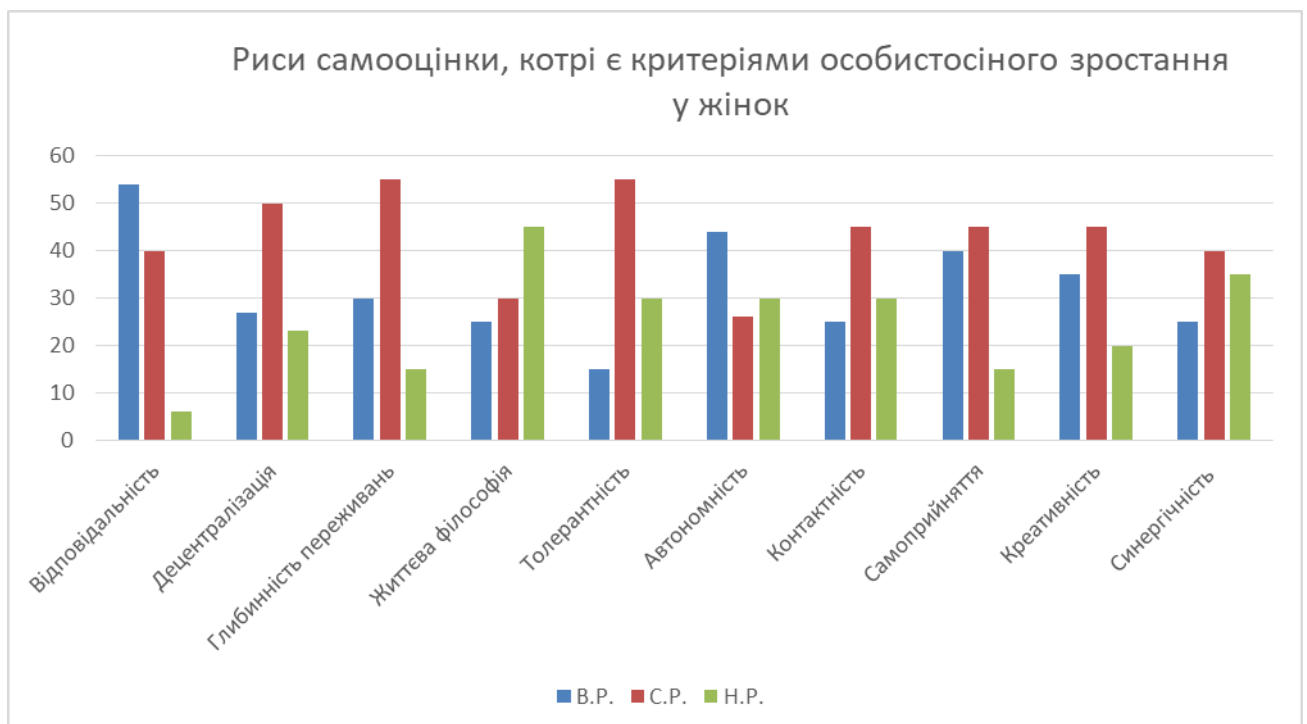

Рис.2. Співвідношення рівнів рис самооцінки, котрі є критеріями особистісного зростання у жінок

Отже, серед досліджуваних жінок переважають ті, які мають високі показники за шкалою «відповідальність» - 54%, низькі показники за шкалою «життєва філософія» - 45%, високі показники за шкалою «автономність» - 44% досліджуваних жінок. Автономність передбачає усвідомленість вибору способів дій, беручи до уваги внутрішні прагнення особистості і зовнішні умови її життя. Тобто жінки, котрі мають високі показники за цією шкалою вибирають поведінку базуючись на особистих внутрішніх критеріях. Вони діють узгоджено з власним «Я», відчувають свободу і вільні у власних діях. Ці особи прагнуть робити і діяти як їм хочеться, з інтересом, відчуваючи самих себе.

Серед чоловіків ми отримали наступні результати:

1. Відповідальність:

- з високими результатами – 34% досліджуваних;
- з середніми – 56% досліджуваних;
- з низькими – 10% досліджуваних осіб.

2. Децентрація:

- з високим рівнем – 37% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 43% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 20% досліджуваних переселенців.

3. Глибинність переживань:

- з високим рівнем – 5% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 55% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 40% досліджуваних переселенців.

4. Життєва філософія:

- з високим рівнем – 25% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 45% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 30% досліджуваних переселенців.

5. Толерантність:

- з високим рівнем – 15% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 55% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 30% досліджуваних переселенців.

6. Автономність:

- з високим рівнем – 45 досліджуваних;
- з середнім рівнем – 30% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 25% досліджуваних переселенців.

7. Контактність:

- з високим рівнем – 46% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 34% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 20% досліджуваних переселенців.

8. Самоприйняття:

- з високим рівнем – 30% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 54% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 16% досліджуваних осіб.

9. Креативність:

- з високим рівнем – 5% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 40% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 55% досліджуваних переселенців.

10. Синергічність:

- з високим рівнем – 37% досліджуваних;
- з середнім рівнем – 40% досліджуваних;
- з низьким рівнем – 23% досліджуваних осіб (рис.3).

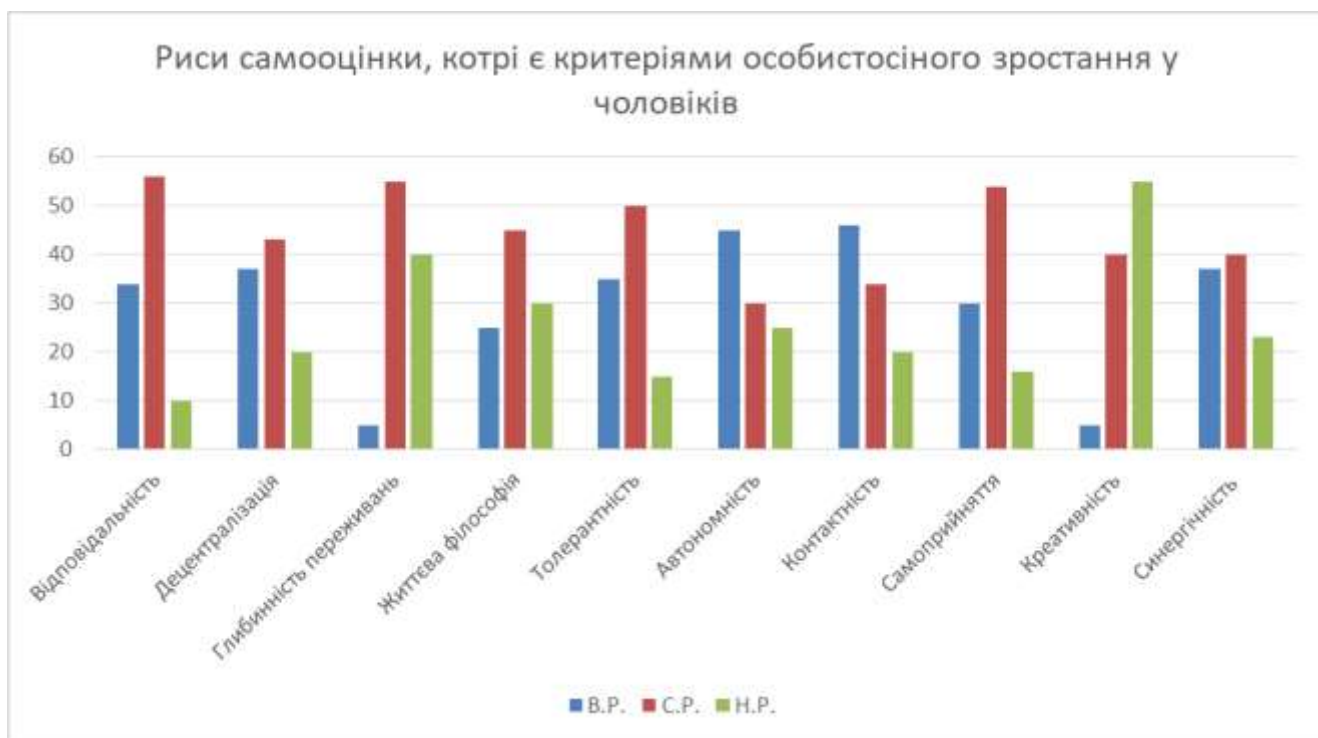

Рис.3. Співвідношення рівнів рис самооцінки, котрі є критеріями особистісного зростання у чоловіків

Отже, серед досліджуваних чоловіків переважають ті, які мають високі показники за шкалами «автономність» - 45% досліджуваних чоловіків, «контактність» - 46% осіб та низькі показники за шкалою «креативність» - 55% досліджуваних. Тобто чоловіки проявляють автономність, а саме усвідомленість вибору способів дій, беручи до уваги свої внутрішні прагнення і зовнішні умови життя. Чоловіки, котрі мають високі показники за цією шкалою вибирають поведінку базуючись на особистих внутрішніх критеріях. Вони діють узгоджено з власним «Я», відчують свободу і вільні у власних діях. Ці особи прагнуть робити і діяти як їм хочеться, з інтересом, відчуваючи самих себе. Вони є контактними, тобто прагнуть спілкування в соціальних групах, сприймають і оцінюють учасників цих груп, обмінюються з ними інформацією та впливають один на одного. Низькі показники за шкалою «креативність» свідчать про те, що досліджуваним чоловікам важко придумувати і шукати нові й творчі ідеї, які є нестандартними, їм важко дивитись на проблеми під іншим кутом зору, вони не можуть вирішувати завдання нестандартним способом.

За методикою діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С.Бубнова ми отримали наступні результати:

1. Приємне проведення часу та відпочинку:

- з високим рівнем – 15% досліджуваних; з середнім рівнем – 25% досліджуваних; з низьким рівнем – 60% досліджуваних.

2. Високий рівень матеріального добробуту:

- з високим рівнем – 25% досліджуваних; з середнім рівнем – 45% досліджуваних; з низьким рівнем – 30% досліджуваних.

3. Пошук прекрасного і насолода ним:

- з високим рівнем – 15% досліджуваних; з середнім рівнем – 25% досліджуваних; з низьким рівнем – 60% досліджуваних.

4. Допомога та милосердя до людей:

- з високим рівнем – 45% досліджуваних; з середнім рівнем – 35% досліджуваних; з низьким рівнем – 20% досліджуваних.

5. Любов:

- з високим рівнем – 35% досліджуваних; з середнім рівнем – 40% досліджуваних; з низьким рівнем – 25% досліджуваних.

6. Пізнання нового у людях, природі, світі:

- з високим рівнем – 30% досліджуваних; з середнім рівнем – 40% досліджуваних; з низьким рівнем – 30% досліджуваних.

7. Високий рівень соціального статусу і управління людьми:

- з високим рівнем – 15% досліджуваних; з середнім рівнем – 55% досліджуваних; з низьким рівнем – 30% досліджуваних.

8. Пізнання і повага людей і вплив на оточення:

- з високим рівнем – 45% досліджуваних; з середнім рівнем – 25% досліджуваних; з низьким рівнем – 30% досліджуваних.

9. Соціальна активність для досягнення позитивних змін у середовищі:

- з високим рівнем – 40% досліджуваних; з середнім рівнем – 35% досліджуваних; з низьким рівнем – 25% досліджуваних.

10. Комунікація:

- з високим рівнем – 45% досліджуваних; з середнім рівнем – 20% досліджуваних; з низьким рівнем – 35% досліджуваних.

11.Здоров'я:

- з високим рівнем – 45% досліджуваних; з середнім рівнем – 35% досліджуваних; з низьким рівнем – 20% досліджуваних (рис.4).

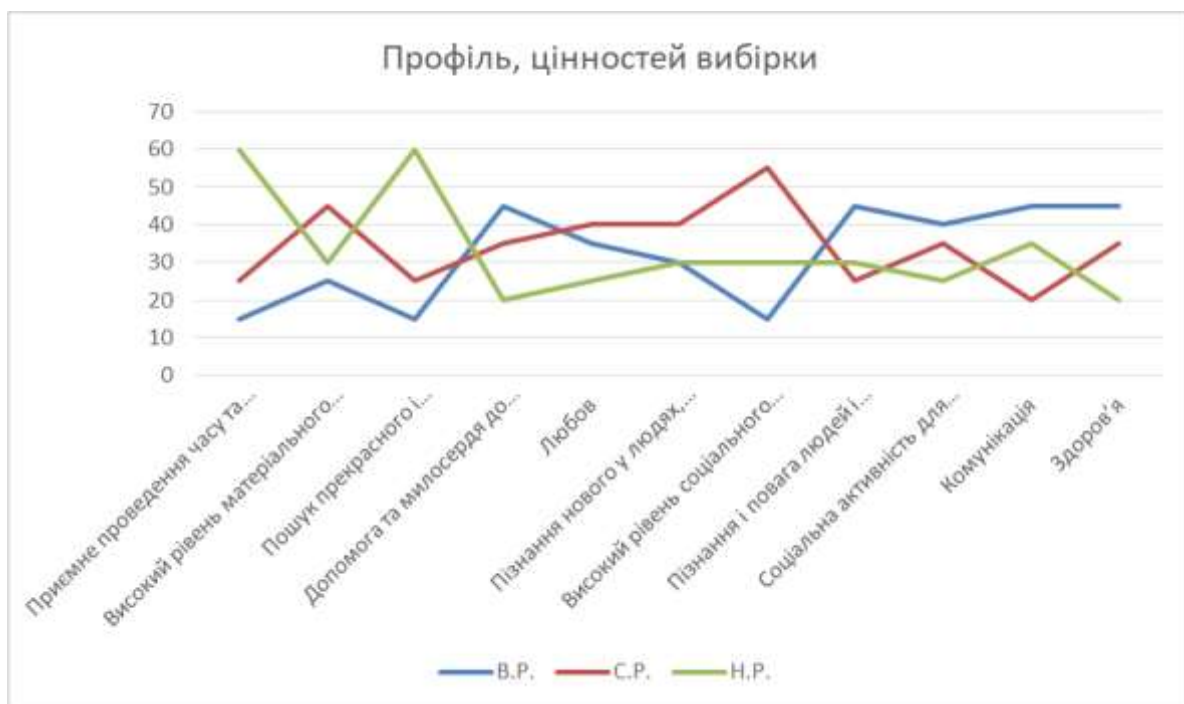

Рис.4. Графічний профіль цінностей у вимушено переселених осіб

Отже, в досліджуваних осіб, котрі є вимушено переселеними переважають високі показники за такими цінностями, як «допомога та милосердя до інших», «пізнання і повага людей і вплив на оточення», «комунікація» та здоров'я. Це свідчить про те, що досліджувані особи велике значення надають допомозі іншим, підтримці і емпатії. Це може бути пов'язано з тим, що самі отримували допомогу в критичній ситуації і тому хочуть тепер допомагати іншим. Крім того, вони проявляють повагу до людей, які їх оточують та їм допомагають і прагнуть мати позитивний вплив на них. Важливим для них є соціальна сфера та соціальні контакти. А також з цінністю відносяться до стану свого здоров'я і дбають про нього.

Серед досліджуваних жінок, які є вимушено переселеними ми отримали наступні результати:

1. Приємне проведення часу та відпочинку:
 - з високим рівнем – 45% досліджуваних; з середнім рівнем – 35% досліджуваних; з низьким рівнем – 20% досліджуваних.
2. Високий рівень матеріального добробуту:
 - з високим рівнем – 40% досліджуваних; з середнім рівнем – 35% досліджуваних; з низьким рівнем – 25% досліджуваних.
3. Пошук прекрасного і насолода ним:
 - з високим рівнем – 35% досліджуваних; з середнім рівнем – 55% досліджуваних; з низьким рівнем – 10% досліджуваних.
4. Допомога та милосердя до людей:
 - з високим рівнем – 35% досліджуваних; з середнім рівнем – 60% досліджуваних; з низьким рівнем – 5% досліджуваних.
5. Любов:
 - з високим рівнем – 45% досліджуваних; з середнім рівнем – 40% досліджуваних; з низьким рівнем – 15% досліджуваних.
6. Пізнання нового у людях, природі, світі:
 - з високим рівнем – 25% досліджуваних; з середнім рівнем – 65% досліджуваних; з низьким рівнем – 10% досліджуваних.
7. Високий рівень соціального статусу і управління людьми:
 - з високим рівнем – 20% досліджуваних; з середнім рівнем – 35% досліджуваних; з низьким рівнем – 45% досліджуваних.
8. Пізнання і повага людей і вплив на оточення:
 - з високим рівнем – 35% досліджуваних; з середнім рівнем – 55% досліджуваних; з низьким рівнем – 10% досліджуваних.
9. Соціальна активність для досягнення позитивних змін у середовищі:
 - з високим рівнем – 40% досліджуваних; з середнім рівнем – 35% досліджуваних; з низьким рівнем – 25% досліджуваних.
10. Комунікація:
 - з високим рівнем – 35% досліджуваних; з середнім рівнем – 55% досліджуваних; з низьким рівнем – 10% досліджуваних.

11.Здоров'я:

- з високим рівнем – 65% досліджуваних; з середнім рівнем – 25% досліджуваних; з низьким рівнем – 10% досліджуваних (рис.5).

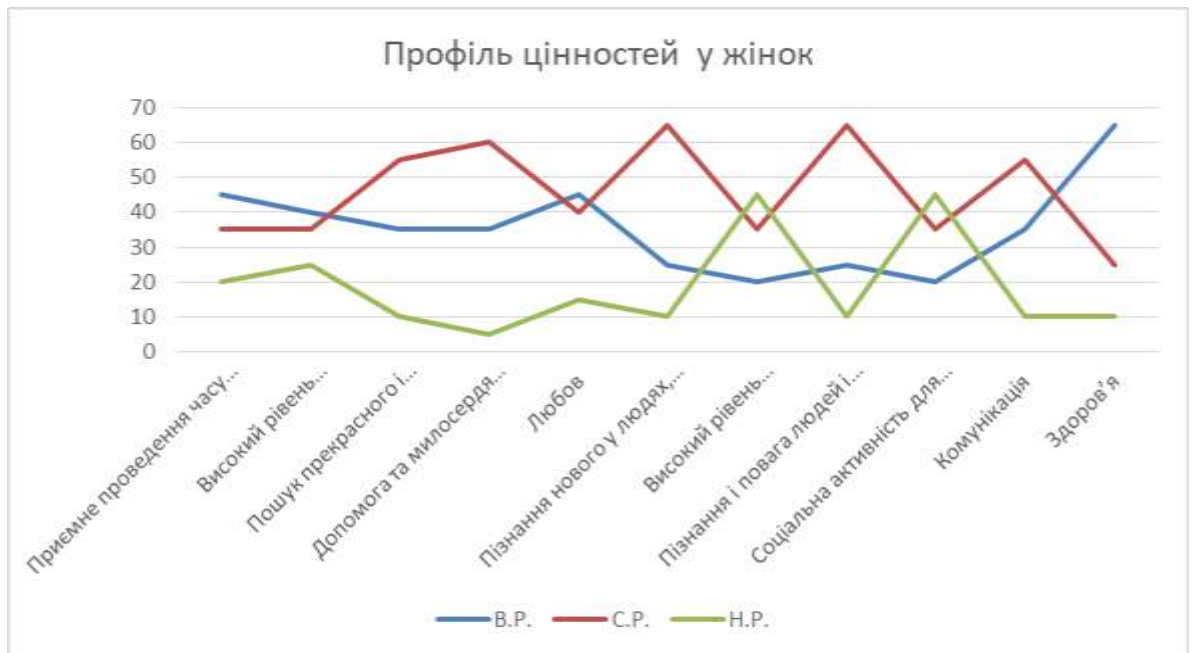

Рис.5. Графічний профіль цінностей у вимушено переселених жінок

Для досліджуваних жінок важливою цінністю є «любов», «комунікація» та «здоров'я». Вони велике значення надають сім'ї, дітям, соціальній сфері і здоров'ю.

Серед досліджуваних чоловіків, які є вимушено переселеними ми отримали наступні результати:

1. Приємне проведення часу та відпочинку:

- з високим рівнем – 55% досліджуваних; з середнім рівнем – 35% досліджуваних; з низьким рівнем – 10% досліджуваних.

2. Високий рівень матеріального добробуту:

- з високим рівнем – 45% досліджуваних; з середнім рівнем – 35% досліджуваних; з низьким рівнем – 20% досліджуваних.

3. Пошук прекрасного і насолода ним:

- з високим рівнем – 15% досліджуваних; з середнім рівнем – 45% досліджуваних; з низьким рівнем – 40% досліджуваних.

4. Допомога та милосердя до людей:

- з високим рівнем – 40% досліджуваних; з середнім рівнем – 50% досліджуваних; з низьким рівнем – 10% досліджуваних.

5. Любов:

- з високим рівнем – 25% досліджуваних; з середнім рівнем – 45% досліджуваних; з низьким рівнем – 30% досліджуваних.

6. Пізнання нового у людях, природі, світі:

- з високим рівнем – 15% досліджуваних; з середнім рівнем – 65% досліджуваних; з низьким рівнем – 20% досліджуваних.

7. Високий рівень соціального статусу і управління людьми:

- з високим рівнем – 50% досліджуваних; з середнім рівнем – 30% досліджуваних; з низьким рівнем – 20% досліджуваних.

8. Пізнання і повага людей і вплив на оточення:

- з високим рівнем – 40% досліджуваних; з середнім рівнем – 40% досліджуваних; з низьким рівнем – 20% досліджуваних.

9. Соціальна активність для досягнення позитивних змін у середовищі:

- з високим рівнем – 35% досліджуваних; з середнім рівнем – 45% досліджуваних; з низьким рівнем – 20% досліджуваних.

10. Комунікація:

- з високим рівнем – 55% досліджуваних; з середнім рівнем – 25% досліджуваних; з низьким рівнем – 20% досліджуваних.

11. Здоров'я:

- з високим рівнем – 55% досліджуваних; з середнім рівнем – 35% досліджуваних; з низьким рівнем – 10% досліджуваних (рис.6).

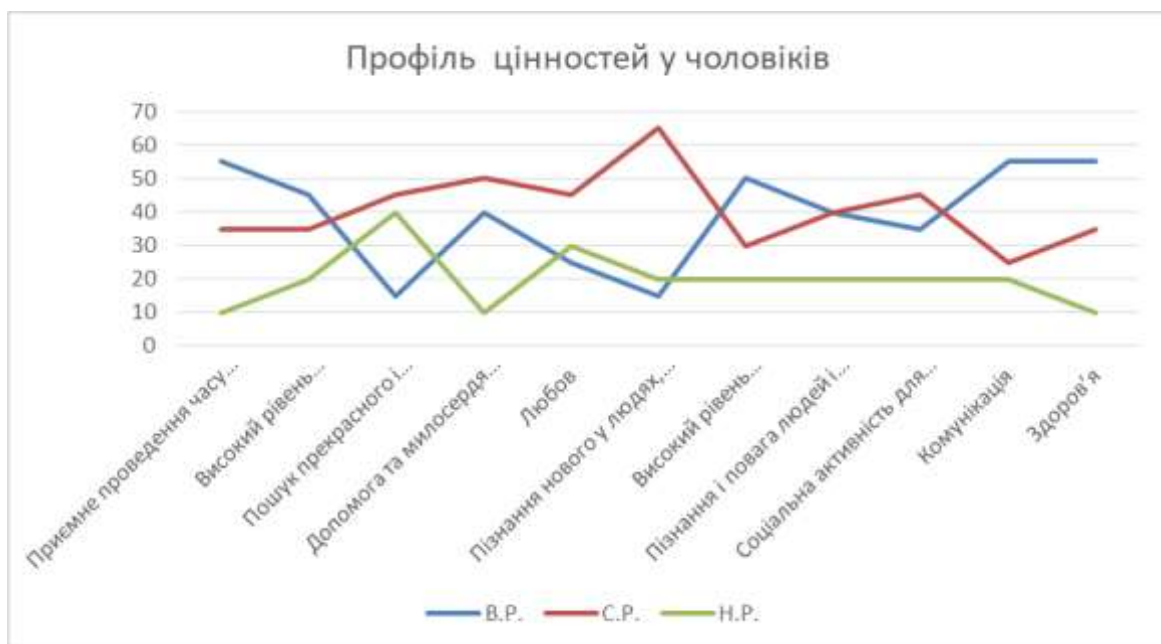

Рис.6. Графічний профіль цінностей у вимушено переселених чоловіків

Досліджувані чоловіки надають важливість цінностям «приємне проведення часу», «високий рівень матеріального добробуту», «допомога та милосердя», «високий рівень соціального статусу і управління людьми», «комунікація» та «здоров'я». Чоловіки дбають про якісне проведення свого часу, матеріальну стабільність і добробут своєї сім'ї, свій соціальний статус, про допомогу потребуючим, соціальні контакти і свій стан здоров'я.

За методикою на визначеність сенсожиттєвих орієнтацій особистості Д.Леонтєва ми отримали наступні результати.

Сенсожиттєві орієнтації досліджуваних особистостей:

- мета у житті – високий рівень – 35% досліджуваних, середній – 45%, низький рівень – 20% досліджуваних осіб;
- процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя – високий рівень – 25% досліджуваних, середній – 55%, низький – 20% досліджуваних;
- результативність життя чи задоволення від самореалізації – високий рівень – 45% досліджуваних, середній – 40%, низький – 15% досліджуваних;
- локус-контроль – «Я-господар власного життя» - високий рівень – 15% досліджуваних, середній – 30%, низький 55% досліджуваних;

- локус-контроль життя чи керованість ним – високий рівень – 35% досліджуваних, середній – 55%, низький – 10% досліджуваних.

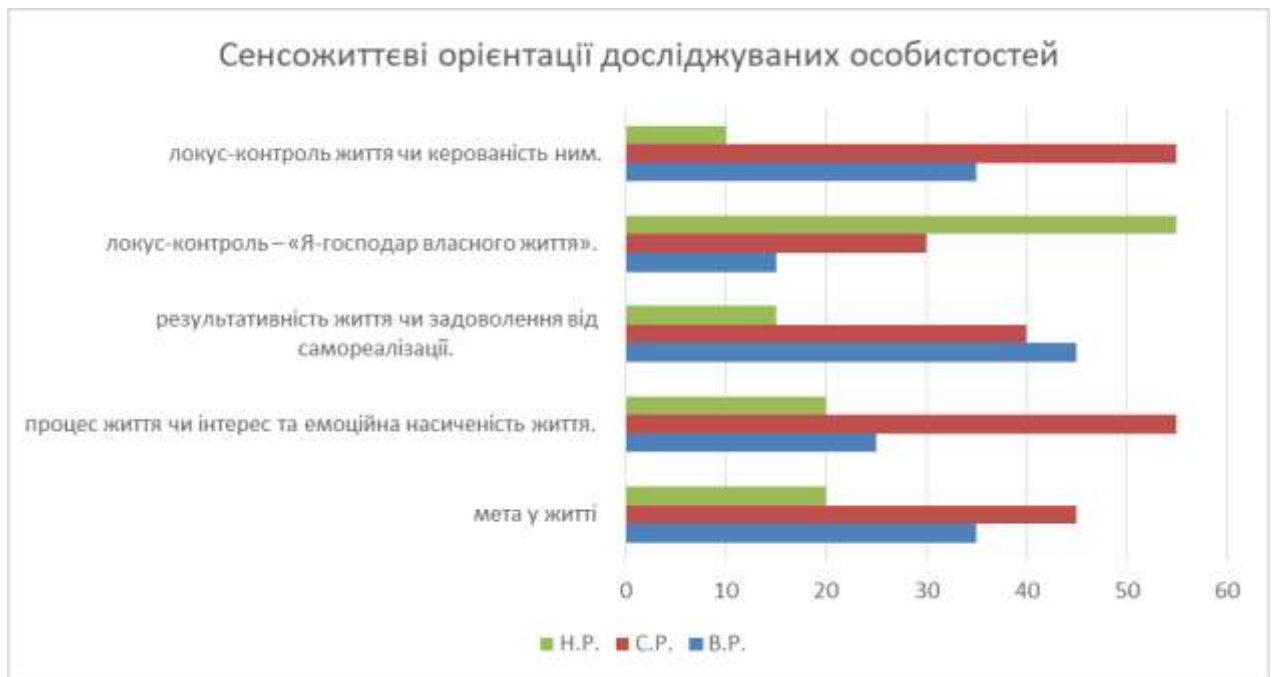

Рис. 7. Рівні сенсожиттєвих орієнтацій у вимушено переселених осіб

Рівень вираженості основних показників сенсожиттєвих орієнтацій відрізняється серед досліджуваних чоловіків та жінок, котрі є вимушено переселеними. Найбільше показники відрізняються за наступними шкалами «процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя» та «локус-контроль – «Я-господар власного життя». У жінок нижчі показники за шкалою «процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя», ніж у чоловіків. Це означає, що жінки є більш незадоволені своїм теперішнім життям, хоч при цьому можуть надавати повноцінну суть спогадам про минуле чи орієнтацію на майбутнє. А чоловіки схильні жити теперішнім днем. Крім того, жінкам притаманні уявлення особи про себе, як про сильну особистість, якій властива свобода вибору, для того, щоб влаштувати своє життя залежно до своїх цілей і уявлень про його зміст. А у чоловіків спостерігається зневіра у власні сили, складність у контролі подій свого життя. Чоловіки більш схильні жити сьогоdnішнім і вчорашнім днем, а жінки більш цілеспрямовані, а також

розуміють, що їх плани не мають реальної основи у сьогоденні і не підкріплені особистісною відповідальністю за їх реалізацію (рис.8).

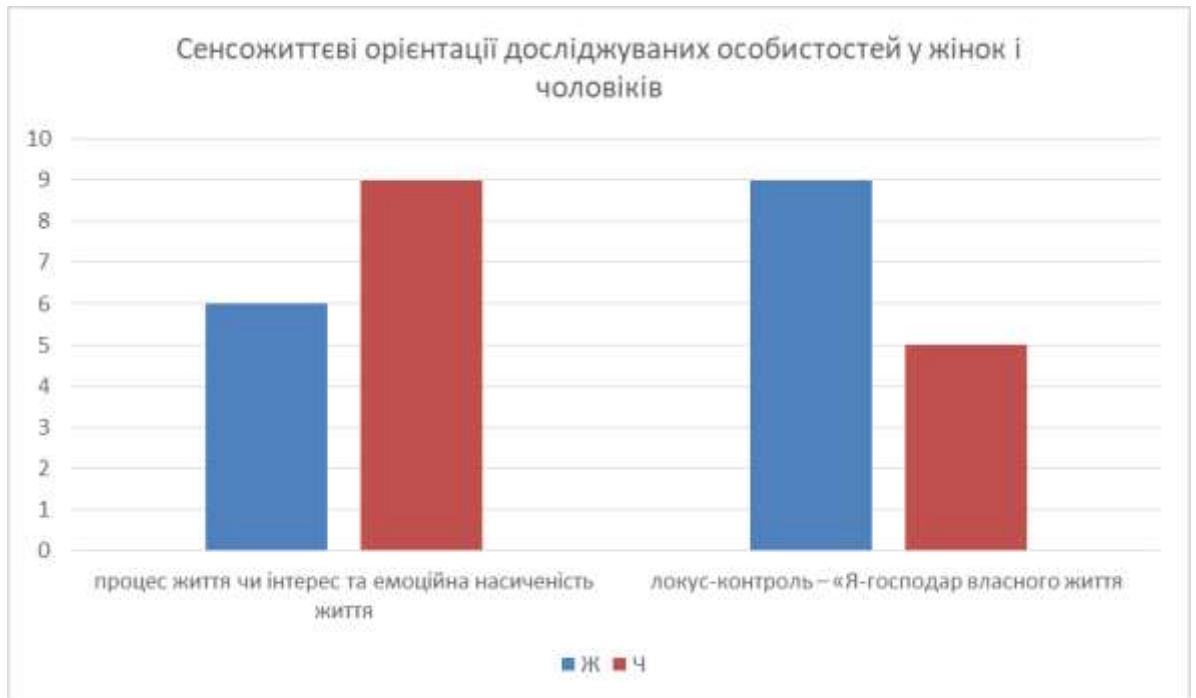

Рис.8. Порівняння сенсожиттєвих орієнтацій і досліджуваних особистостей у жінок і чоловіків

Рівень вираженості основних показників сенсожиттєвих орієнтацій відрізняється серед досліджуваних від 25 до 35 років та від 36 до 50 років, а саме за такими орієнтаціями «мета у житті» та «процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя». В осіб, котрі є молодшими, вищі показники сенсожиттєвих орієнтацій «мета у житті». Це може свідчити про те, що молодші особи мають поставлені цілі на майбутнє, які є їхнім сенсом у житті. Це сприяє їхній спрямованості та перспективності. Вони цілеспрямовані, їх плани мають реальну основу у сьогоденні, вони готові взяти відповідальність за їх реалізацію. Особи після 36 років живуть сьогоднішнім і вчорашнім днем, але не завтрашнім, практично не мають планів на майбутнє і не сподіваються на зміни.

Крім того, досліджувані особи до 35 років сприймають процес власного існування як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом. Особи, котрим за 35 років незадоволені своїм теперішнім життям, хоч при цьому вони можуть

надавати повноцінну суть спогадам про минуле чи орієнтацію на майбутнє (рис.9).

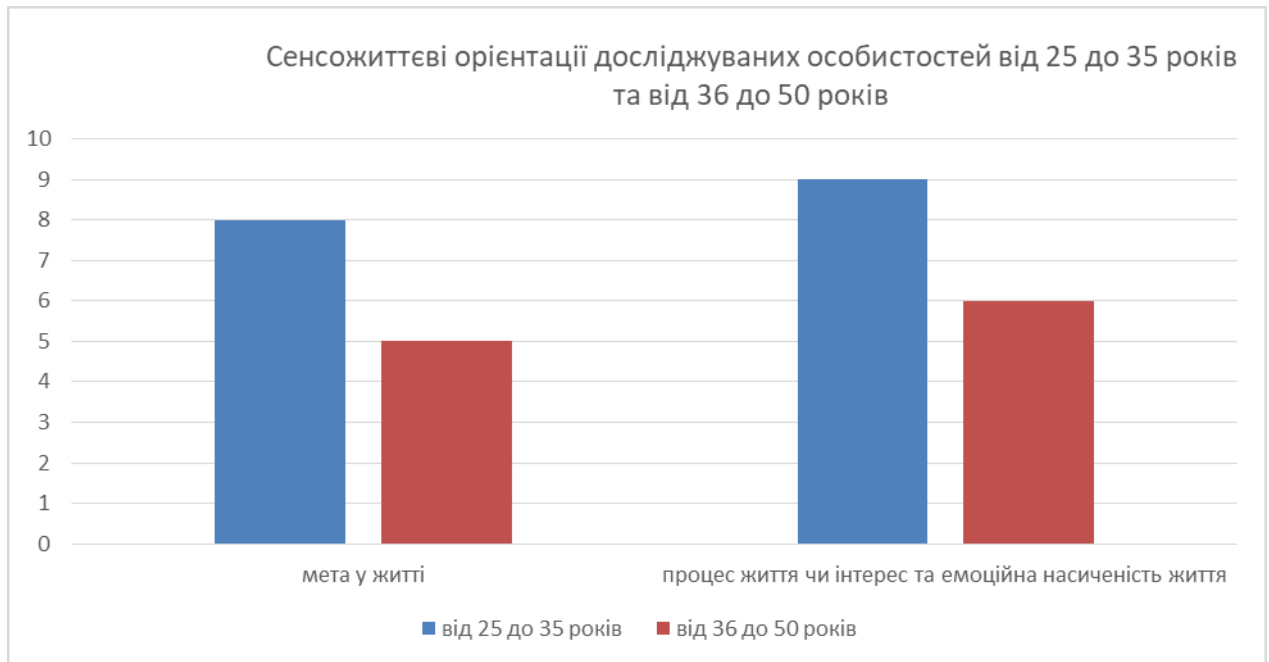

Рис.9. Порівняння сенсожиттєвих орієнтацій і досліджуваних особистостей у досліджуваних осіб від 25 до 35 років і від 36 до 50 років

2.3. Опис результатів кореляційного аналізу

Для встановлення взаємозв'язків між рисами самооцінки, ціннісними орієнтаціями та сенсожиттєвими орієнтаціями особистості ми застосували кореляційний аналіз даних, використавши коефіцієнт кореляції Пірсона (r).

Наявними є кореляційні зв'язки на рівні p від 0,01 до 0,05.

Ми отримала наступні прямі кореляційні зв'язки:

- «відповідальність» має прямі кореляційні зв'язки з «високий рівень матеріального добробуту» ($p= 0,332608$), «любов» ($p= 0,376486$), «результативність життя чи задоволення від самореалізації» ($p= 0,337325$) та «мета життя» ($p= 0,365126$), а також зворотній зв'язок з «приємне проведення часу та відпочинку» ($p= -0,33786$);

- «контактність» має прямі кореляційні зв'язки з «соціальна активність для досягнення позитивних змін у середовищі» ($p= 0,357733$) та «комунікація» ($p= 0,367133$);
- «самоприйняття» має прямі кореляційні зв'язки з «пошук прекрасного і насолода ним» ($p= 0,304068$), «здоров'я» ($p= 0,359433$) та «результативність життя чи задоволення від самореалізації» ($p= 0,313549$);
- «креативність» має прямі кореляційні зв'язки з «пошук прекрасного і насолода ним» ($p= 0,311467$), «пізнання нового у людях, природі, світі» ($p= 0,349987$) та зворотній зв'язок з «локус-контроль життя чи керуваність ним» ($p= -0,29742$);
- «високий рівень матеріального добробуту» має прямий кореляційний зв'язок з «мета у житті» ($p= 0,362325$).

Отже, чим вищий рівень відповідальності, тим вищий рівень прагнення до високого рівня матеріального добробуту, до любові, результативності життя чи задоволення від самореалізації та тим вищий рівень прагнення до визначення мети (Рис.10.).

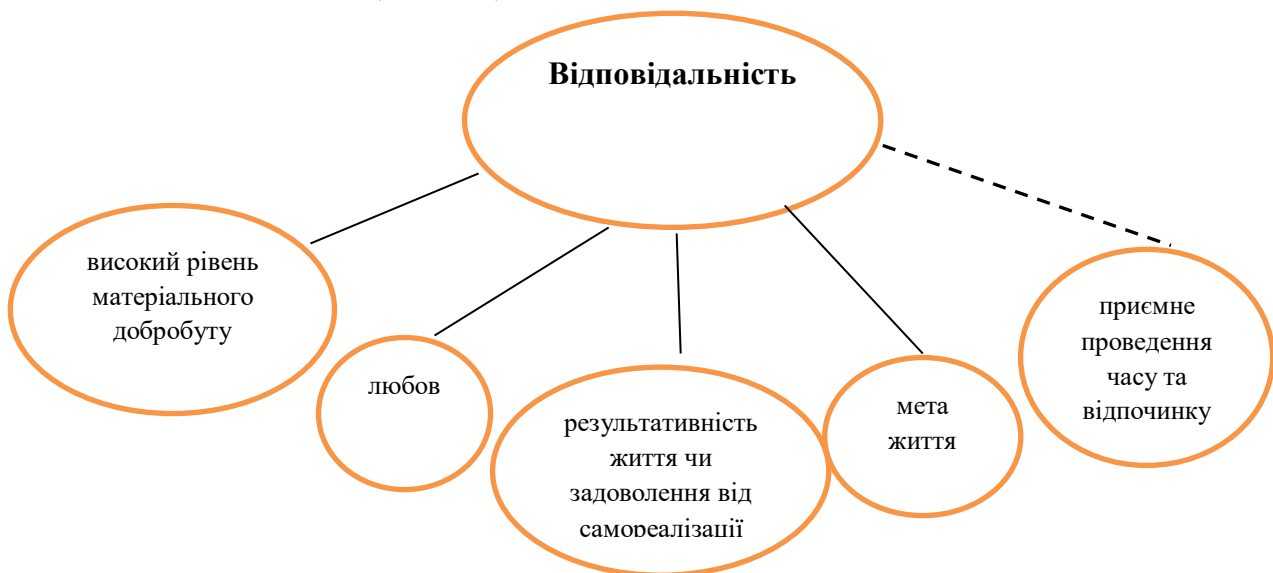

Рис.10. Кореляційні зв'язки «Відповідальність» з іншими факторам

Ці особи прагнуть до високого рівня матеріального достатку, важливе значення для них має сім'я, дружина, діти, за котрих вони готові брати відповідальність. У них вибудовані цілі у житті та на майбутнє, які для них є змістом їхнього існування, крім того вони спрямовані та думають про

перспективу. Вони беруть на себе відповідальність за своє майбутнє, професійну, соціальну сферу, за свою сім'ю. Але приємне проведення часу та відпочинок у них не є надто важливим пріоритетом. Тобто, чим вищий показник відповідальності, тим нижчий показник прагнення до приємного проведення часу та відпочинку. Ці особи рідко приділяють час власному відпочинку.

Чим вищий рівень контактності, тим вищий рівень соціальної активності для досягнення позитивних змін у середовищі та комунікації. Тобто, особи, які прагнуть бути соціальними, зав'язати нові контакти проявляють соціальну активність, хочуть проявити себе у різних сферах комунікації (Рис.11.).

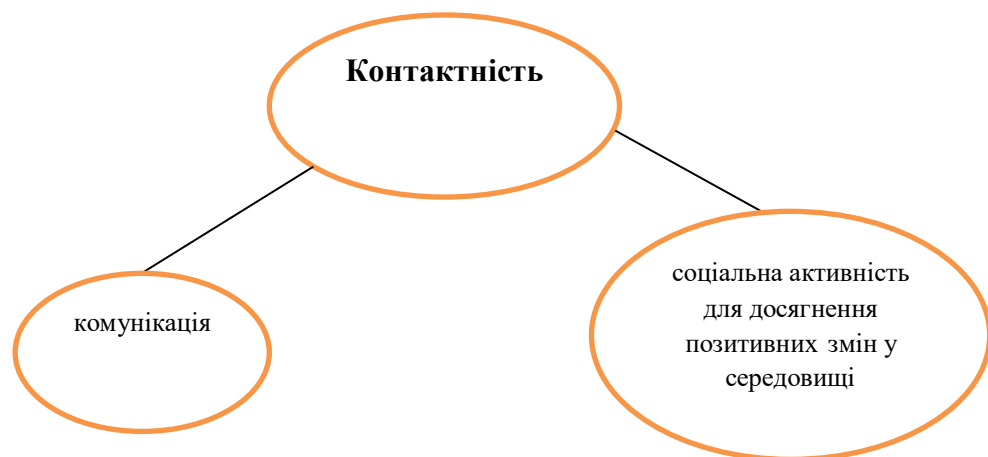

Рис.11. Кореляційні зв'язки «контактності» з іншими факторам

Чим вищий рівень самоприйняття, тим вищі показники прагнення людини до прекрасного і насолоди ним, до здоров'я, до результативності їхнього життя та задоволення від їх самореалізації. Тобто, особа більше себе сприйматиме, коли буде перебувати у стані насолоди від життя, від приємних і гарних моментів, від творчості. Ця особа дбає про свій стан здоров'я, намагається отримувати результати від своєї діяльності і прагне до самореалізації (Рис.12.).

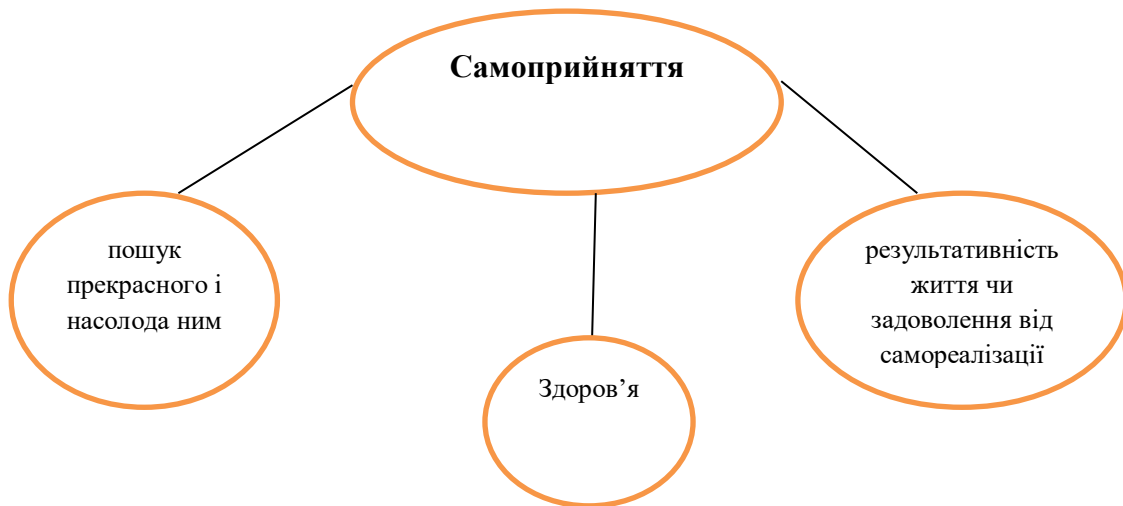

Рис.12. Кореляційні зв'язки «Самоприйняття» з іншими факторам

Чим вищий рівень креативності, тим вищий рівень прагнення особи до пошуку прекрасного і до насолоди ним. Вона намагається більше пізнавати нове у людях, у природі, світі. Але чим вищий рівень креативності, тим нижчий рівень керованості життям та навпаки. Тобто особа, котра прагне творити, створювати, вона більше перебуває у стані пошуку прекрасного в людях, у ситуаціях, в житті загалом, в людях. Але пропри це їй важко контролювати своє життя, події, які його наповнюють, прагнення та чітко йти до своєї цілі (Рис.13.).

Рис.13. Кореляційні зв'язки «Креативність» з іншими факторам

Чим вищий рівень матеріального добробуту, тим особа чіткіше виставляє собі цілі у житті або навпаки (Рис.14.).

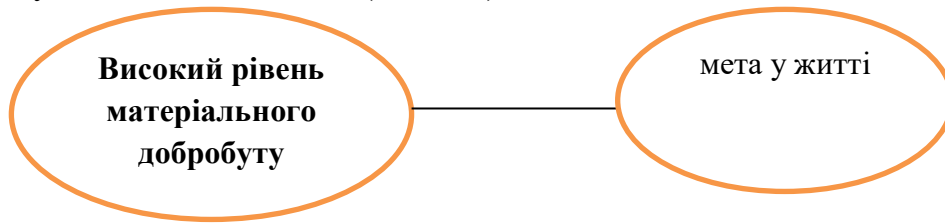

Рис.14. Кореляційні зв'язки «Високий рівень мииатеріального добробуту» з іншими факторами

Чим більше людина є цілеспрямованою особистістю, її плани є на реальній основі сьогоdnішнього дня і підкріплені особистою відповідальністю за їх реалізацією, тим вона чіткіше і реалістичніше виставляє собі цілі і планує майбутнє.

Висновки до Розділу II

Отже, серед загальної кількості досліджуваних вимушено переселених осіб переважають ті, які мають високі показники за шкалою «відповідальність».

У порівнянні чоловіків і жінок, то у досліджуваних жінок переважають ті, які мають високі показники за шкалою «відповідальність», низькі показники за шкалою «життєва філософія», високі показники за шкалою «автономність». Жінки, котрі мають високі показники за цією шкалою вибирають поведінку базуючись на особистих внутрішніх критеріях. Вони діють узгоджено з власним «Я», відчують свободу і вільні у власних діях. Ці особи прагнуть робити і діяти як їм хочеться, з інтересом, відчуючи самих себе.

У досліджуваних чоловіків переважають ті, які мають високі показники за шкалами «автономність», «контактність» та низькі показники за шкалою «креативність».

Низькі показники за шкалою «креативність» свідчать про те, що досліджуваним чоловікам важко придумувати і шукати нові й творчі ідеї, які є нестандартними, їм важко дивитись на проблеми під іншим кутом зору, вони не можуть вирішувати завдання нестандартним способом.

Серед досліджуваних осіб, котрі є вимушено переселеними переважають високі показники за такими цінностями, як «допомога та милосердя до інших», «пізнання і повага людей і вплив на оточення», «комунікація» та здоров'я

Для досліджуваних жінок важливою цінністю є «любов», «комунікація» та «здоров'я». Вони велике значення надають сім'ї, дітям, соціальній сфері і здоров'ю. Досліджувані чоловіки надають важливість цінностям «приємне проведення часу», «високий рівень матеріального добробуту», «допомога та милосердя», «високий рівень соціального статусу і управління людьми», «комунікація» та «здоров'я».

Рівень вираженості основних показників сенсожиттєвих орієнтацій відрізняється серед досліджуваних чоловіків та жінок, котрі є вимушено переселеними. Найбільше показники відрізняються за наступними шкалами «процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя» та «локус-контроль –

«Я-господар власного життя». У жінок нижчі показники за шкалою «процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя», ніж у чоловіків. підкріплені особистісною відповідальністю за їх реалізацію.

Рівень вираженості основних показників сенсожиттєвих орієнтацій відрізняється серед досліджуваних від 25 до 35 років та від 36 до 50 років, а саме за такими орієнтаціями «мета у житті» та «процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя». В осіб, котрі є молодшими, вищі показники сенсожиттєвих орієнтацій «мета у житті».

Крім того, досліджувані особи до 35 років сприймають процес власного існування як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом. Особи, котрим за 35 років незадоволені своїм теперішнім життям, хоч при цьому вони можуть надавати повноцінну суть спогадам про минуле чи орієнтацію на майбутнє.

За результатами кореляційного аналізу існує наявність зв'язку шкали «відповідальність» з високим рівнем матеріального добробуту, любові та результативності життя чи задоволення від самореалізації, мети життя (прямий зв'язок) та непрямий зв'язок приємним проведенням часу та відпочинку.

Шкала «контактність» має прямі кореляційні зв'язки з соціальною активністю для досягнення позитивних змін у середовищі та комунікацією.

Шкала «самоприйняття» має прямі кореляційні зв'язки з пошуком прекрасного і насолода ним, «здоров'ям та результативністю життя чи задоволенням від самореалізації».

Шкала «креативність» має прямі кореляційні зв'язки з пошуком прекрасного і насолода ним, пізнанням нового у людях, природі, світі та зворотній зв'язок з локус-контролем життям чи керованістю ним». Шкала «Високий рівень матеріального добробуту» має прямий кореляційний зв'язок з метою у житті.

ВИСНОВКИ

Картина світу особистості є відображенням суб'єктивної реальності, що пов'язано з об'єктивним буттям людини.

Картина світу представлена наступними рівнями: ціннісно-змістових конструктів, основних категорій та понять, формальним рівнем – визначає правила з'єднання змістових конструктів, та операційний рівень – формування правил людської поведінки у відповідності з сенсами та формальними обмеженнями. Кожна картина світу існує в системі таких стабільних компонентів, як простір і час, образ себе та образ майбутнього.

Картину світу розглядають у контексті когнітивних процесів, системи значень і поля сенсу, в якості інтегральної характеристики людського життя, у контексті життєвого шляху особистості у взаємодії зі світом.

У більшості теорій картина світу розуміється, як цілісна система суб'єктивних уявлень людини про світ.

Картина світу відображає модель реальної дійсності, що склалася на певному етапі людського розвитку, впорядкована система предметних значень та відмінних понять, які моделюють справжній, що об'єктивно існує та оточує людей світ, розкриваючи способи його функціонування та змін на основі першопочаткових світоглядних принципів. Інтегруючи знання та досвід картина світу виступає феноменологічним світом, як приблизно вдала модель реального світу, хоч є його спрощеною схематизацією дійсності, разом з тим виявляючи сутнісні сторони цієї реальності.

Картина світу людини містить стабільні компоненти, пов'язані з релігійними, моральними, естетичними, етнічними основами людського життя.

У результаті емпіричного дослідження з'ясовано, що серед загальної кількості досліджуваних вимушено переселених осіб переважають ті, які мають високі показники за шкалою «відповідальність».

У порівнянні чоловіків і жінок, то у досліджуваних жінок переважають ті, які мають високі показники за шкалою «відповідальність», низькі показники за шкалою «життєва філософія», високі показники за шкалою «автономність».

Жінки, котрі мають високі показники за цією шкалою вибирають поведінку базуючись на особистих внутрішніх критеріях. Вони діють узгоджено з власним «Я», відчувають свободу і вільні у власних діях. Ці особи прагнуть робити і діяти як їм хочеться, з інтересом, відчуваючи самих себе.

У досліджуваних чоловіків переважають ті, які мають високі показники за шкалами «автономність», «контактність» та низькі показники за шкалою «креативність».

Низькі показники за шкалою «креативність» свідчать про те, що досліджуваним чоловікам важко придумувати і шукати нові й творчі ідеї, які є нестандартними, їм важко дивитись на проблеми під іншим кутом зору, вони не можуть вирішувати завдання нестандартним способом.

Серед досліджуваних осіб, котрі є вимушено переселеними переважають високі показники за такими цінностями, як «допомога та милосердя до інших», «пізнання і повага людей і вплив на оточення», «комунікація» та здоров'я. Це свідчить про те, що досліджувані особи велике значення надають допомозі іншим, підтримці і емпатії. Важливим для них є соціальна сфера та соціальні контакти. А також з цінністю відносяться до стану свого здоров'я і дбають про нього.

Для досліджуваних жінок важливою цінністю є «любов», «комунікація» та «здоров'я». Вони велике значення надають сім'ї, дітям, соціальній сфері і здоров'ю. Досліджувані чоловіки надають важливість цінностям «приємне проведення часу», «високий рівень матеріального добробуту», «допомога та милосердя», «високий рівень соціального статусу і управління людьми», «комунікація» та «здоров'я». Чоловіки дбають про якісне проведення свого часу, матеріальну стабільність і добробут своєї сім'ї, свій соціальний статус, про допомогу потребуючим, соціальні контакти і свій стан здоров'я.

Рівень вираженості основних показників сенсожиттєвих орієнтацій відрізняється серед досліджуваних чоловіків та жінок, а саме відмінності спостерігаються за шкалами «процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя» та «локус-контроль – «Я-господар власного життя».

У жінок нижчі показники за шкалою «процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя», ніж у чоловіків. Це означає, що жінки є більш незадоволені своїм теперішнім життям, хоч при цьому можуть надавати повноцінну суть спогадам про минуле чи орієнтацію на майбутнє, а чоловіки схильні жити теперішнім днем.

Рівень вираженості основних показників сенсожиттєвих орієнтацій відрізняється серед досліджуваних від 25 до 35 років та від 36 до 50 років, а саме за такими орієнтаціями «мета у житті» та «процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя». В осіб, котрі є молодшими, вищі показники сенсожиттєвих орієнтацій «мета у житті».

Особи після 36 років живуть сьогоднішнім і вчорашнім днем, але не завтрашнім, практично не мають планів на майбутнє і не сподіваються на зміни. Крім того, досліджувані особи до 35 років сприймають процес власного існування як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом. Особи, котрим за 35 років незадоволені своїм теперішнім життям, хоч при цьому вони можуть надавати повноцінну суть спогадам про минуле чи орієнтацію на майбутнє.

За результатами кореляційного аналізу існує наявність зв'язку шкали «відповідальність» з високим рівнем матеріального добробуту, любові та результативності життя чи задоволення від самореалізації, мети життя (прямий зв'язок) та непрямий зв'язок приємним проведенням часу та відпочинку.

Шкала «контактність» має прямі кореляційні зв'язки з соціальною активністю для досягнення позитивних змін у середовищі та комунікацією.

Шкала «самоприйняття» має прямі кореляційні зв'язки з пошуком прекрасного і насолода ним, «здоров'ям та результативністю життя чи задоволенням від самореалізації».

Шкала «креативність» має прямі кореляційні зв'язки з пошуком прекрасного і насолода ним, пізнанням нового у людях, природі, світі та зворотній зв'язок з локус-контролем життям чи керованістю ним». Шкала «Високий рівень матеріального добробуту» має прямий кореляційний зв'язок з метою у житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. М., 1989.
2. Альфред Ш., Лукман Т. Структури життєсвіту. К.: Український центр духовної культури, 2004. 560 с.
3. Артемьева, Е.Ю. Основы психологи субъективной семантики. Москва: Наука, Смысл, 1999. 406 с.
4. Артемьева Е.Ю. Психология субъективной семантики: автореф. дисс....док. психол. наук. М., 1987. 32 с.
5. Белокопытов Ю. Образы мира, формируемые и действующие в пространстве духовного мира. *Мир психологии*. 2003. № 4(36). С.116–133.
6. Брудный А. А. Психологическая герменевтика. М., 1998.
7. Климов А. Е. Образ мира в разнотипных профессиях. М.: Изд-во МГУ, 1995. 224 с.
8. Ключко, В.Е. Самореализация личности: системный взгляд. Томск: Изд-во ТГУ, 2000. 317 с.
9. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке. М.: «Наука», 1990. 103 с.
10. Коржова Е.Ю. Психологическое познание судьбы человека. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена; Издательство «СОЮЗ», 2002. 334 с.
11. Краснорядцева, О. М. Психологические механизмы возникновения и регуляции мышления в реальной жизнедеятельности: автореф. дис. ... д-ра психол. Наук. Москва, 1996. 302 с.
12. Кускова О. Е. Проблема трактовки понятия «философская картина мира». *Философия и культурология*. 2013. № 2(32). С. 20–24.
13. Леонтьев, А.Н. Избранные психологические произведения: в 3 т. Москва: Педагогика, 1983. Т. 2. 517 с.
14. Леонтьев А.Н. Лекции по общей психологии: Учеб. Пособие для вузов по спец. «Психология» / Под ред. Д.А. Леонтьева, Е.Е. Соколовой. М.: Смысл, 2000. 509 с.
15. Леонтьев А. Н. Образ мира. *Мир психологии* 2003 № 4(36). С.10–17.

16. Леонтьев Д. А. Психология смысла. М., 1999.
17. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості К., «КММ», 2006.
18. Мильграм, С. Эксперименты в социальной психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 280 с.
19. Моляко В.А. Что такое восприятие мира? *Идеи О.К. Тихомирова и А.В. Брушлинского и фундаментальные проблемы психологии* (к 80-летию 19 со дня рождения). Материалы Всероссийской научной конференции (с иностранным участием). Москва, 30 мая – 1 июня 2013 г. М.: Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, 2013. С. 333-337.
20. Мэй Р. Любовь и воля. М., 1997
21. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии. Б.: БГК им. И.А. Бодуэна де Куртенэ, 1998. 224 с.
22. Одинцова М. П. Вместо введения: к теории образа человека в языковой картине мира. *Язык. Человек. Картина мира. Лингвоантропологические и философские очерки* / Под ред. М. П. Одинцовой. Омск: Омский гос. Ун-тет, 2000. Ч. 1. С.8–11.
23. Панферов В.Н. Психология человека: учебное пособие..СПб.: Изд-во В.А. Михойлова, 2002. 253
24. Петренко В. Ф. Основы психосемантики. М., 1998.
25. Петухов В.В. Образ мира и психологическое изучение мышления. *Вестник Московского Университета. Серия 14. Психология. 1984. №4. С.13-20.*
26. Полани М. Личностное знание. На пути к посткритической философии. М. : Прогресс, 1985. 345 с.
27. Пригожин, И. Порядок из хаоса .Москва: Прогресс, 1986. 240 с.
28. Рош, Э. Проблемы категоризации . Москва: Просвещение, 1985. 345 с.
29. Смирнов С.Д. Мир образов и образ мира. *Вестник Московского Университета. Серия 14: Психология. 1981. №2. С. 15-29.*
30. Смирнов, С. Д. Психология образа: Проблема активности психологического отражения. Москва: МГУ, 1985. 486 с.

31. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / [Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін.]; за ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 236 с.
32. Степин В. С., Кузнецова Л. Ф. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации. М.: ИФРАН, 1994. 274 с.
33. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К.: Либідь, 2003. С. 376.
34. Тихомиров, О. К. Психология мышления. Москва: Академия, 2002. 362 с.
35. Фоконье, С. Ментальные пространства. Москва: Просвещение, 1991. 493 с.
36. Фромм Э. Психоанализ и религия. М., 1990.
37. Ярцева К. В. Понятие «картина мира». Адаптивная функция картины мира. *Вестник Северного (Арктического) федерального университета*. 2010. № 4. С. 87–90.
38. Ястребова Г. А. Педагогическая картина мира: методологические основы исследования профессиональной концепции учителя. *Методологические проблемы педагогики*. 2006. 38 с.
39. Ясперс К. Психология світоглядів. К. : Юніверс, 2009. 464 с.
40. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М.: Республика, 1994. 527 с.